

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

CIZINA A DOMOV V DRAMATECH J. K. TYLA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jana Fischerová

Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

2009 – 2012

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Viktor Viktora, CSc.

Plzeň, 30. květen 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 30. května 2012

.....
vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu Prof. PhDr. Viktoru Viktorovi, CSc. za trpělivé vedení, cenné rady, odborné připomínky, náměty a nápady, kterými přispěl k vypracování této práce.

Obsah

1	ÚVOD	2
2	TYLOVY POČÁTKY A VLASTENECKÉ UVĚDOMĚNÍ	3
3	TYLOVA DIVADELNÍ KARIÉRA ANEB TYL ORGANIZÁTOREM	6
3.1	HILMEROVA KOČOVNÁ SPOLEČNOST	6
3.2	KAJETÁNSKÉ DIVADLO	8
3.3	STAVOVSKÉ DIVADLO	10
3.4	TYLOVA KOČOVNÁ SPOLEČNOST	12
3.5	LETNÍ DIVADLO V HRADCI	13
4	JOSEF KAJETÁN TYL DRAMATIKEM	14
4.1	KDE DOMOV MŮJ	15
5	JOSEF KAJETÁN TYL HERCEM	18
6	ROZBOR JEDNOTLIVÝCH HER	19
6.1	JIŘÍKOVO VIDĚNÍ	19
6.2	STRAKONICKÝ DUDÁK ANEB HODY DIVÝCH ŽEN	23
6.3	PRAŽSKÁ DĚVEČKA A VENKOVSKÝ TOVARYŠ ANEB PALIČOVA DCERA	27
6.4	PANÍ MARJÁNKA MATKA PLUKU ANEB ŽENSKÉ SRDCE	31
6.5	LESNÍ PANNA ANEB CESTA DO AMERIKY	32
6.6	TVRDOHLAVÁ ŽENA	37
7	ZÁVĚR	42
8	RESUMÉ	44

1 ÚVOD

Když jsem si volila téma bakalářské práce, zaujalo mě téma Exotika v dílech Josefa Kajetána Tyla, které bylo použito v předchozím ročníku. A jelikož jsem si velmi přála pracovat s tvorbou J. K. Tyla, bylo mi navrženo téma Cizina a domov v dramatech J. K. Tyla. I přes počáteční obavy jsem se na práci s Tylovými divadelními hrami těšila. Tylové hry jsem již četla. Jedná se o díla velmi pěkně napsaná, jejichž jazyk je živý, děj napínavý i humorný. A tyto aspekty dělají tvorbu J. K. Tyla čtivou. Dalším důvodem, který ovlivnil volbu tématu mé práce, byl zájem o Tylův život. Samozřejmě známe ho všichni, ale bohužel jen povrchně. A mě zajímalo, proč se právě Tyl stal osobností českého divadelnictví v době národního obrození a proč Tyl sám o sobě vyřknul tato slova: „*Divadlo bylo vůbec od mého pacholetství můj had z ráje.*“ (Blahník, 1950, str. 39)

V první části se ve své práci zabývám životem J. K. Tyla, ale nesleduji jeho životopisná fakta. Svou pozornost jsem zaměřila na jeho působení u českého divadla, ať už se jedná o kočovné společnosti, Kajetánské či Stavovské divadlo. Úvodní část je proto rozdělena na tři části podle rolí, jež Tyl u divadla vykonával – organizátor, dramatik, herec. Těmto třem kapitolám vzhledem k názvu předchází několik stránek, které se zabývají Tylovým vlastenectvím.

Druhá část je věnována rozboru samých her – Jiříkovo vidění, Strakonický dudák, Paní Marjánka matka pluku, Paličova dcera, Lesní panna a Tvrdohlavá žena. Nejprve se zaměřuji na hlavní postavy a konfrontuji jejich vztah k domovu a cizině. Dále se snažím najít Tylovo vnímání domova, vlasti a ciziny, jež dokládám na ukázkách z jednotlivých her.

2 TYLOVY POČÁTKY A VLASTENECKÉ UVĚDOMĚNÍ

Josef Kajetán Tyl byl v básnických počátcích ovlivněn tvorbou Jana Kollára.¹ To právě v této době nebylo úplně jednoduché, protože už tady velcí básníci tvořili a vyrůstali – Karel Jaromír Erben, Jan Kollár, Karel Hynek Mácha a další - a jak se navíc později ukázalo, Tyl se nezařadil mezi uznávané, ale za to vynikal právě v dramatické tvorbě a žurnalistice např. Pražský posel. Ale i přesto si zde své místo Tyl vydobyl. Bylo to jeho stylem psaní. O Tylovi se mluví jako o živelném básníkovi. V jeho tvorbě je totiž něco cosi zvláštního, co jí dodává sílu a život. Tato pružnost a přirozenost, se kterou Tyl psal, se objevuje již v počátcích jeho literárního růstu.

Řekla bych, že v Tylových prvotinách je již jasně vidět, co bude hlavním tématem jeho následujících děl, dokonce celé jeho literární kariéry. Už jako devatenáctiletý, ovlivněný Kollárovou Slávou dcerou, psal verše, které byly plné lásky k domovu a vlasti a *byl z nich cítit opravdový zápal a mravní oheň* (Hýsek, 1926, str. 1 - 2). Samozřejmě jeho prvotiny nebyly dokonalé, ale to je podle Hýska právě projevem jeho nitra, které bylo přeplněné vlasteneckými a básnickými tužbami. Na rozdíl Kollára Tyl svou lásku nedělil mezi dvě, ale všechnu ji měl jen pro vlast. *Děvou duše má se nebaví, ni se pro ni k želu děcka sníží. – Jen vy z duše láskou vřelé pějte děvu ctnostnou, jarem zdobenou* (Hýsek, 1926, str. 2). V těchto verších dává vlasti zřetelně najevo, že je mu vším. Je mu i více než láska ženy a milostný vztah a v následujících básních dokonce i více než rodina. *Máti tady s dcerou brzy dojde, ale místo synovo jest jinde, v práci pro vlast, již je třeba obětovati zájmy osobní, hmotné, všechno čeho potřebuje její: vy též bohatství si chlubně sejte na zemi, již máte zakoupenou; vy i hodností se zprošenou pyšnice, mně sprostému se smějte – stkvění vaše s blahem zahyne! Překážky, jež se staví do cesty; oběti, jež je nutno přinést; útrapy, které za vše jsou údělem – kde je muž, i mužně koná cest k ledu jako k Romulovu městu, v sobě sám jen nesa bol a slast* (Hýsek, 1926, str. 2). A jak se můžeme dočíst v Hýskově díle, těmito prvními verši mladý básník vyslovil svůj program.

Ovšem Tylův proces národního uvědomování si prošel dlouhou cestou. Začal už v Tylově útlém věku, kdy na něj velmi působil jeho otec, Jiří Tylli, který i přes své dlouholeté působení ve vojenské službě vychovával své děti výlučně česky. Velmi ctil

¹ Základní biografická fakta jsem čerpala: Miloslav Hýsek – J. K. Tyl a Vojtěch Kristián Blahník – J. K. Tyla had z ráje

český jazyk, a proto svému synovi předčítal díla psaná česky, která Tyl s velkou oblibou poslouchal. Dalším činitelem, jenž Tyla ovlivnil, se stalo *heslo v předmluvě k Nejedlého překladu Gessnerovy „Smrti Abelovy“*:

*„Kdo jsi Čechem, prosím za to,
slavných otců hlasy slyš;
český jazyk cti co zlato,
česky mluv a česky piš!“²*

Největší podíl na vlastenectví měla jeho studia na škole v Praze a v Hradci Králové. Tyl se v době svých studií setkával se zajímavými spisovateli a osobnostmi, z nichž většina cítila také česky. V době studií v Hradci Králové se mladému nadějnému spisovateli naskytla spousta příležitostí, v nichž se mohl prosadit. Do Hradce Králové Tyl odchází z Prahy. V hlavním městě se na akademickém gymnáziu roku 1826 seznámil s Josefem Jaroslavem Langerem, který přichází právě z Hradce a byl velmi ovlivněn *vlasteneckými profesory – spisovateli* (Hýsek, 1926, str. 17) Václavem Klimentem Klicperou a Josefem Chmelou. Možná i to přimělo Tyla na určitý čas změnit místo studia, a tak na rok odchází z Prahy do Hradce Králové, kde jeho básnické prvotiny oslovily Josefa Chmelu, který Tyla doporučil Václavu Klimentovi Klicperovi. A právě toto seznámení Tyla velmi ovlivnilo, Tyl opouští poezii a začíná psát prózu a dramata. *Tyl nikdy nezapíral, že to byl Klicpera, který mu otevřel brány dramatické činnosti* (Blahník, 1950, str. 36). Klicpera Tylovi dokonce nabídl práci a bydlení ve svém domě. Tylovo prací bylo přepisování Klicperových děl a také učení studentů ubytovaných u Klicperů. Přepisoval také jeho historické dílo – *Točník*, které se podle Tylových slov mělo stát jeho příkladem – *Mělt' jsem plnou hlavu Točníka, kteréhož jsem léta Klicperovi opisoval, nežli šel k cenzuře; a to plné s vysoka hučící popisování, ten pádný klusot rozpravy, ta ostrá malba charakterů – to všecko bylo u nás něco nového, to mě celého roznítilo. To mělo býti nám příkladem. I koval jsem a koval...* (Blahník, 1950, str. 37). V době Tylova pobytu v Hradci Králové vyšla Tylova povídka, stala se jeho první tištěnou knížkou. Byla vytištěna v proslulé Turečkově fabrice v Litomyšli pod názvem „Statný Beneda aneb Založení probošství vyšehradského“.³ Právě v době Tylova studentského života se začala

² Blahník, *Had z ráje*, str. 17

³ Blahník, *Had z ráje*, str. 36 - 37; Hýsek, J. K. *Tyl* str. 17 - 18

formulovat vlastenecká společnost. Tyla nejvíce oslovil Krameriusův časopis Čechoslav, zajímala ho zejména rubrika, kam psali mladí literáti svá nová díla – básně, divadelní hry, povídky a další. A proto není divu, že právě v této době vrcholil Tylův národně uvědomovací proces. Dokládá to i Tylovo členství v tajném studentském klubu svatováclavském, kde se členové zavázali slibem, že pro národ budou pracovat po celý život, což zrovna Tyl splnil vrchovatě.

V době Tylovy práce u armády se mění i formy písní, z romantických opěvujících krásu české země na revoluční plně bojovné nálady. Tato změna byla zapříčiněna revolucemi v jiných částech Evropy a také Metternichovským absolutismem v habsburské monarchii. Tyl proto přichází s myšlenkou, že pokud má český národ uspět, musí uspět národní jazyk. Vymezuje i pojmy vlastenec a vlastenectví. „*Kohopak nazýváte vlastencem? – Kdo česky promluví? Kdo českou píseň zazpívá?*“ (Blahník, 1950, str. 79) Vlastenectví je podle něj láska k jazyku českému.

Dalším dokladem také bylo vydané první číslo časopisu Jindy a nyní, kde se počátkem 30. let stal redaktorem. Zde jednoznačně vyjádřil svůj postoj k vlasti a vlastenectví. Použil zde heslo Josefa Jungmanna: „*Svorností malé věci rostou, nesvorností veliké se rozpadají.*“ a básnické motto Františka Turinského:

*„Kde vlast je má?
Kde citrínové háje nejsou, vděčné:
kde chladná pomoranč sic nebydlí:
kde ale najdeš v každém obydlí
jen duše věrné, milé, přesrdečné –
tam vlast je má!„*⁴

⁴ Blahník Had z ráje, str. 82 - 83

3 TYLOVA DIVADELNÍ KARIÉRA ANEB TYL ORGANIZÁTOREM

Tyl se angažoval v divadle, formoval představy, podle kterých by se česká divadla stala kvalitními.⁵ Podle něj měla divadla plnit určité funkce, kterými jsou „*ošlechtění mravů, povzbuzení k velkému, povrhnutí nectnostným, spojeno s mravou a zábavou, podporování naší dramatické literatury a zvelebení materského jazyka*“. (Blahník, 1950, str. 95) Při čemž poslední dvě Tyl považuje za nejdůležitější. Ve 30. a 40. letech 19. století byla Tylova sláva největší. Je to právě v dobách, kdy se pohyboval u obou českých divadel té doby, jak u svého Kajetánského, tak jako ředitel českých her v divadle Stavovském. Dokladem této slávy je například dar české skupiny ve Vídni, která Tylovi roku 1840 věnovala zlatý prsten a připsal: „*aby naši potomci o nás ve svých kronikách k hanbě psátí nemohli, že jsme sobě zasloužilých krajanů svých nevšimli ani jim nižádné úcty neprokazujeme, k dalšímu pokračování je nepovzbuzovali*.“ (Blahník, 1950, str. 145) Dalším důkazem byla velmi ceněná muzejní literární cena, kterou získal roku 1845, ale také ocenění významnými osobnostmi té doby. Čejka o něm napsal toto: „*Tyl vyšel z národa a zůstal mu věren; matařský jazyk byl mu největším odkazem, jehož si tak šetrně vážil, že se nikdy neosmělil činiti mu násilí, nýbrž rozkládaje toliko čistý paprsek v sedmero barev, krásnou duhou z něho vyklenul, na kterou se lid s potěšením dívá...On stal se řečníkem při každém hnutí a postupu našeho nejnovějšího snažení a neutkvěl. Dále, vždy dále vesloval ze vsí síly, věda dobře, že vše, co má není jeho nýbrž národa. Ten mu zplácel (!) a zplácí (!) – alespoň láskou a důvěrou. Tyl se stal tvůrcem pěkné prostomluvy, (!) a my se od něho učíme, třeba by se k tomu ledakdos přiznati nechtěl*.“ (Blahník, 1950, str. 146)

3.1 HILMEROVA KOČOVNÁ SPOLEČNOST

Ze svého pobytu v Hradci Králové se Tyl roku 1828 vrací zpět do Prahy a jako dobrovolný pomocník zůstává ve Stavovském divadle. Sem roku 1829 přichází Hilmer a přesvědčuje mladé nadějně vlastence a milovníky divadla, aby se stali členy jeho kočovné divadelní společnosti. V Čechách působila spousta kočovných společností, ale německých, které na českém venkově neměly zrovna velký úspěch. A proto se podnikavý Hilmer rozhodl založit výhradně českou společnost, s českými herci. Tyl neváhal a nabídku přijal.

⁵ Informace ke kapitole Tylova divadelní kariéra aneb Tyl organizátorem jsem čerpala: Vojtěch Kristián Blahník, J. K. Tyla had z ráje 1950, Ladislav Turnovský, Život a doba J. K. Tyla 1892 a Miloslav Hýsek, J. K. Tyl 1926

Zde se také setkává se svou budoucí ženou Magdalenou Forchheimovou, která byla operní sboristkou a herečkou.

Tyla však od tohoto rozhodnutí odrazovala matka. Před jeho odjezdem na první „štaci“ do Písku mu zaslala dopis, kde určitým způsobem předpověděla i jeho budoucnost.

„Ach můj drahý, nešťastný synu!“⁶

Kéž bysi raději nohu zlomil, nežli jsi na ta komediantská prkna vylezl, a takž i prkno na rakev matce svojí vyhlídnul. Proto-li jsem tě v bázni boží vychovala, bysi nyní s tuláky po světě se potloukal? Proto-li jsi dlouhé noci u knih sedával, abys věděl, jak se posléze před lecjakým otevřhubou šklebiti máš? Ach, synu, synu proč jsi mi to učinil? Zkažený řemeslnický tovaryš, nevěda, zhýralec hodí se k bláznovství, na jaké ty se vydáváš. A jakž pak bude tvoje stáří? A co po stáří, v hrobě a za hrobem? Soused náš – pamatuj se na učeného pána s tou velikou vlásenkou – ten vrtěl nad spasením duše tvé hlavou, an jsem se mu s oumylsem tvým svěřila. Mluv si cokoliv o penězích a o slávě, zůstaneš přece bídným komediantem.“ (Blahník, 1950, str.65)

Tyl i přes tento prosebný a zároveň varovný dopis od matky jede. Jak už bylo výše zmíněno, jejich první štace byla smluvena v Písku. Krátce po příjezdu nadšení herci zjistili, že realita není tak růžová jako jejich sny. Vyskytly se finanční problémy, v důsledku toho i problémy s ubytováním, dopravou a stravováním. To vyřešil Tylův kamarád Josef Alois Prokop, který poplatky zaplatil. Dále Hilmer slíbil, že opatří české drama, ale ani tento slib nedodržel. Sami herci poté sehnali překlad Körnerovy Hedviky. Ovšem ani to nebyl konec všem karambolům. Na hru neměli dostatek herců, proto museli nějaké pasáže vyškrtat a dále také neměli žádné místo, kde hrát, nebylo nic připraveného – jeviště, kulisy, nápověda, šatny. Pak už herce přešla jakékoliv snaha a chtěli se vrátit do Prahy. A právě v tuto chvíli zasáhl Tyl a svým nadšením ovlivnil a zároveň přemluvil ostatní, aby zůstali a představení odehráli. Tato hra měla veliký úspěch, a tak se vydali na další štaci do Strakonice, a protože sbírali jen samou chválu, cestovali dále do Klatov a do Domažlic. Tady se ukázalo pravé zapálení Tyla pro české divadlo. Onemocněl zimnicí, a byl velmi slabý, ale i přesto představení odehrál. To byl okamžik, kdy se sblížil s Magdalenou Forchheimovou, která o něho pečovala. Dalším městem byla Plzeň, byla to poslední

⁶ Vyjádření Tyla k tomuto dopisu – takto mi moje matka psávala, kdykoliv mě potají z marnosti kárala. V tomto znění to Blahník uvádí ve svém díle.

stanice této společnosti, protože Hilmer utíká a společnost rozpouští. Tyl spolu s J. A. Prokopem a M. Forchheimovou odchází zpět do Prahy.

Tyl se ocitá na rozcestí: má se nadále věnovat divadlu, či se vrátit zpět do školy? I přes všechny nepříjemnosti Tyl toto cestování považoval za úspěšné, protože české venkovské publikum ukázalo zájem o hry hrané česky. Proto se vydal kočovat sám. Během jednoho roku vystřídal několik německých kočovných společností, ale ani s jednou se nedočkal takového úspěchu jako se svou českou. Po této zkušenosti se Tyl vrací opět do Prahy velmi znechucen. „*Dokud se nestanou prospěšnými školami hereckého umění, pod správou dostatečných ředitelů – vymazány buďtež z řady uměleckých ústavů, i vypuzeny z besed obecných.*“ (Blahník, 1950, str. 71)

Po návratu roku 1831 přijímá místo vychovatele a učitele sestry M. Forchheimové Anny. V této mladé slečně vzbuzuje zájem o české divadlo, umění, literaturu a vlastnictví vůbec. Tohoto roku také dostává místo ve vojenské finanční službě jako finanční úředník. Na tomto místě vydržel 11 let (1831 – 1842). Je to jediné období jeho života, kdy byl Tyl zabezpečen a nemusel se starat o uspokojení základních lidských potřeb. Ovšem ani v této době se Tyl nepřestal věnovat divadlu. Práce u armády mu v tomto zapálení nebránila, ale roku 1842 byl Tyl prohlášen za invalidu a musel ze zdravotních důvodů odejít. Tato verze je pouze oficiální, skutečným problémem bylo Tylovo herectví, které jako vojenská osoba povolené neměl.

3.2 KAJETÁNSKÉ DIVADLO

Založením tohoto divadla si Tyl splnil sen o výlučně českém divadle. Tento nápad se mu začal rodit v hlavě již roku 1834, kdy měl ve Stavovském divadle končit Jan Nepomuk Štěpánek, čímž by zaniklo české divadlo. Ale nebyl to jen tento důvod, k této myšlence ho přivedly i zrovna né pochvalné kritiky jeho hry *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*. Byly kritizovány herecké výkony. Bylo to způsobeno tím, že hráli především němečtí herci, kteří neovládali češtinu, ale také tím, že čeští herci odmítali hrát pro české divadlo, jak sami říkali: „*[...]nechtěli hráti, jak zpupně říkali, pro mlynářskou chasu a služky.*“ (Turnovský, 1892, str. 61) Potom vystoupení herců vypadalo takto: „*Já bych tam, na mou milou duši, sám nešel, a ona mir nichts dir se tam odváží.*“ (Turnovský,

1892, str. 62)⁷ Jediní, kdo neodmítali hrát z německého sboru byli herec Fischer a herečka Manetinská.

Dalo by se říci, že Kajetánské divadlo, přesněji řečeno jeho význam, bylo budoucností Národního divadla. Členy, zakladateli byli mladí literáti, nadšení vlastenci a obránci českého jazyka, mezi nimi Karel Hynek Mácha, Karel Slavoj Amerling, František Ditrich, Karel Sabina, František Jaromír Rubeš a další. Tato skupina byla velmi silně ovlivněna romantismem. Někteří z těchto členů pak sehráli hlavní roli při vytváření moderního českého divadla. Mezi ženami se v tomto divadelním souboru objevily například Marie Šomková, sestra Máchovy milenký Lori (pravým jménem Eleonory) Šomkové, Magdalena Forchheimová, Tylova manželka a také její sestra, později Tylova milénka Anna Rajska.

Nejtěžším úkolem bylo sehnání prostor pro vytvoření tohoto divadla. První vhodnou budovu – Mikulášské divadlo – museli odmítnout, protože majitel měl požadavek, aby se do repertoáru občas zařadila i německá hra Wakovec. Což členové nově založeného divadla odmítali, chtěli hrát výlučně české hry. Nakonec zvítězil Kajetánský dům na Malé Straně, původně klášter u Kajetánů, jehož majitelem byl Jan Arbeiter. Pro divadelní představení byl upraven refektář kláštera. Jan Kaška jej popisuje takto: *„Byla to podlouhlá, dosti široká síň, které se jedné třetiny k vystavení jeviště, ostatních dvou třetin pro sedadla a parter sloužilo. Také byla nad parterem malá galerie, kterou sobě pan Arbeiter pro svou rodinu vymínil.“* (Blahník, 1950, str. 103) Podle Chmelenského bylo divadélko velmi malé, čehož on sám lituje, bylo tam maximálně 180 osob. Začátkem roku 1835 chtěli herci začít veřejně hrát. Potřebovali k tomu však souhlas zvyvajících dvou pražských divadel. Zde vznikl další problém, Štěpánek viděl v divadle konkurenci a tak se s vydáním povolení zdráhal. Proto se vydali za kancléřem Falkou s žádostí: *„pod správou Jos. Tyla, dramatického spisovatele, hráti se bude česky ve prospěch nově zřízeného ústavu pro chudé“* (Turnovský, 1892, str. 63) Až po tomto dopise byla žádost vyslyšena. A tak se mohlo začít s přípravou na provoz divadla. Tyl byl velký perfekcionista, a proto se zpočátku rozhodl pro několik soukromých vystoupení, než se začne hrát pro veřejnost. První vystoupení jen pro zvané, mezi kterými byl například

⁷ Role Konráda v Loupežnicích na Chlumu, kdy se jeho dcera vrací pozdě večer do lesa pro zapomenutou šachovnici.

František Ladislav Čelakovský, Karel Hanka či František Palacký a ředitel Stavoského divadla Jan Nepomuk Štěpánek, bylo odehráno 27. července 1834. Veřejné vystoupení se konalo až 22. února následujícího roku. V Kajetánském divadle se za dobu jeho existence, která trvala v letech 1835 – 1837, odehrálo 18 veřejných představení. Nejvíce se hrály divadelní hry Tylova oblíbence Václava Klimenta Klicpery. Hlavním důvodem zániku byly roztržky mezi členy souboru, zejména mezi J. K. Tylem a Karlem Máchou. Dalším faktorem byl fakt, že už se nehrály původní české divadelní hry, ale pouze překlady, čímž toto divadlo ztrácelo na významu. Oficiálně uváděnou příčinou zániku bylo získání již dostatečné částky pro chudinské fondy.

Ale i za takto krátkou dobu Kajetánské divadlo jistě vykonalo své. Dokázalo, že české hry se také dají hrát a jsou stejně kvalitní jako německé. A také vyslovalo myšlenky, že národní divadlo je pro český národ velmi důležité, má jakousi stmelovací funkci, právě proto se Kajetánské divadlo stalo předstupněm divadla Národního.

3.3 STAVOVSKÉ DIVADLO

V roce 1834 skončilo ředitelování Jana Nepomuka Štěpánka a jako nový ředitel byl zvolen Němec Johann August Stöger, pravým jménem Augustin Althaller. Divadlo nejprve celé zrekonstruoval. Své působení zahájil 1. května 1834 německou hrou. Vznikla proto obava, co se stane s českým repertoárem. Z tohoto podnětu vzniká Kajetánské divadlo. Stöger však české publikum uklidnil tím, že jmenoval Štěpánka správcem českých her. První české vystoupení se konalo počátkem listopadu, do konce sezony jich bylo hráno celkem 11, mezi nimi i Tylova Fidlovačka, která měla premiéru v prosinci roku 1834. Sám Tyl ve Stavovském divadle hrál. Ovšem českým hrám se nedařilo tak, jak si Stöger představoval. Podle Tyla byla největším problémem lhostejnost českého lidu k divadlu, kterou ovlivňovala, jak Tyl zjistil, zejména špatná připravenost herců a spousta nepůvodních her. Dále ve Stavovském divadle neuměli zaujmout české publikum, nedávali mu to, co potřebovalo a co žádalo. Tyl také kritizoval upadající kvalitu her, která byla hodnocena zejména podle výše tržeb. Stöger tedy dává na Tylovy rady a zlepšuje stav českého Stavovského divadla. Dokonce pro něj vytváří samostatný dům, i když úplnou náhodou. Stöger zakoupil statek ve Vysočanech, kde chtěl pálit cihly. Tento pozemek však nemohl být napsán na něj, protože neměl české občanství. Jednou z cest jak získat občanství bylo vlastnictví domu v Praze, proto postavil dům v Růžové ulici. Nejprve se v tomto domě rozhodl pořádat maškarní plesy, v 19. století zvané reduty. V roce 1841 získal

Stöger reduktní povolení. Tyl se těchto bálů účastnil velmi aktivně. A tak k jeho radosti určitě bylo, že akce v tomto domě opět povznesly český jazyk, protože z těchto plesů vzešlo heslo: „*Kdo se za svůj jazyk stydí, hoden potupy všech lidí.*“ (Blahník, 1950, str. 134) O rok později, tedy roku 1842, se Stöger rozhodl v Růžovém domě zřídit ryze české divadlo. Na sv. Václava se zde hrála první hra. Ovšem Stöger věděl, že není plně respektován, protože jako Němec řídí české divadlo. Rozhodl se tedy o dosazení režiséra českých her. O Štěpánkovi již uvažovat nemohl, protože ten byl nemocen (roku 1844 umírá), a tak po úspěších bálů v Růžovém domě jeho volba směřoval k Tylovi. Ten ovšem nemohl zamýšlenou funkci plnit oficiálně. Už jednou byl nařčen za působení u divadla, dokonce byl odsouzen k třídennímu nepodmíněnému trestu. Jako vojenský úředník měl totiž zakázáno hrát, což několikrát porušil, i když pod pseudonymy Skalný či Horník. Takto Tyla udal J. J. Kolár, kterého Tyl nechtěl obsadit do hlavní role ve hře „Srdce a svět“. Proto byl oficiálně jmenován Němec Just, čímž Tyl pozbyl většiny pravomocí. Tento podnik brzy přestal prosperovat. Na české poměry si kladl příliš velké cíle. Roku 1846 bylo divadlo definitivně uzavřeno. Dá se říci, že tomuto úpadku přispěl i přístup pražského hejtmanství, která si uvědomovalo obrovskou vlasteneckou sílu tohoto divadla. Problémy způsobovalo Stögerovi již ze začátku, kdy Stöger nemohl například rozvěsit české orientační tabulky. Roku 1842 dokonce hejtmanství přikázalo svému praktikantovi Mufsakovi napsat kritický článek o českém divadelnictví.

Po Stögerově neúspěchu se dalším ředitelem Stavovského divadla stal Hoffman, za jeho ředitelování se Tyl stal teprve veřejně členem Stavovského divadla, byl jmenován dramaturgem českých her. V této době prosperování Stavovského divadla tvořil Tyl nejvíce svých her, protože jednou z podmínek bylo, že za sezonu se musí hrát dvě Tylovy původní hry a šest překladů. Úspěch divadla přerušila revoluce 1848, přišla cenzura a s ní zákaz některých her, což vedlo ke snížení návštěvnosti a tím i finanční krizi. Revoluce měla však i svůj přínos, a to vystavění ryze české arény v Pštrosce v roce 1849. I zde působil Tyl, začínal ho svým původním dramatem, a to Jiříkovým viděním. V tomto divadle opět Tyl nabil pocitu klidu.

Tento klid však netrval dlouho, protože roku 1851 proti Tylovi začíná útočit kritik Břetislav Mikovec, který se o Tylovi a jeho blízkých vyjadřoval velmi sarkasticky a s výsměchem: „*V běhu třech týhodnů předvedl nám p. dramaturg českých her již třetí pantomimu! Přeskvělý to úkaz znamenitých snah „miláčka národa“ k zvelebování českého*

divadla.“ (Blahník, 1950, str. 181). Další kritika: „*Není mrzutější povinností českého journalisty, než psát o českém divadle, jak nyní stojí za panování direktora Hoffmana, dramaturga Tyla a regisseura Chauera.*“ (Blahník, 1950, str. 182 - 183) Z Tylových blízkých útočil zejména na jeho milovanou Annu Rajskou: „*P. Rajská se nám dne 9. srpna po krátké chorobě své opět objevila v úloze jí přiměřenější, než to obyčejně bývá, bylať věru ze sedmi nejškaredější.*“ (Blahník, 1950, str. 183)⁸ K Mikovcovým kritikám se navíc přidalo i nařčení J. J. Kolára, který Tyla obvinil: „*Z těchto třech premis patrně vysvítá, že jste poctivý pane Tyle, mého překladu Monsenthalovy Debory bezprávně se zmocnil a jej na venek panu Prokopovi odeslal [...]*“ (Blahník, 1950, str. 184) Tímto se kritik Mikovec a J. J. Kolár podíleli z velké části na Tylově odchodu z Prahy, čímž končí i Tylova literární činnost.

Roku 1852 se divadlo vrací opět do rukou Stögerových, čímž končí i Tylova smlouva s Hoffmanem. Tyl byl propuštěn. V tuto dobu končí i Tylův život v Praze, ze které odchází. Tylův odchod pamětnice Eliška Pešková okomentovala slovy: „*V čele odcházejících je nejhorlivější přestitel myšlenky a činův českých na divadle, v literatuře a společenském životě, náš dobrý Josef Kajetán Tyl, můj učitel a dobrodinec. Závistníci vypudili ho z Prahy, překázeli jim, nemohli za jeho přítomnosti ani své nadutosti ani svým plagiátům platnost zjednat. Trudný to je osud, šeredná odměna muži, který pro divadlo české tolik učinil jako nikdo před ním a nikdo po něm. S Tylem a chotí jeho docházela těž moje učitelka Rajská, pak Šimanovský, Krumlovský a Kaška. Také Ježek a Lipšová odešli. Bylo to trapné loučení. Hrál se veselý kus "Venkovský poslanec", ale ani hercům, ani obecenstvu nebylo do veselosti.*“ (Blahník, 1950, str. 188)⁹

3.4 TYLOVA KOČOVNÁ SPOLEČNOST

Tyl sice odešel z Prahy, ale bez divadla si svůj život neuměl představit, proto se rozhodl, že založí českou kočovnou společnost, kterou české publikum tolik postrádalo. Ale pro založení českého kočovného divadla byla potřebná koncese, Tyl o ni žádá 1. října 1851, ovšem Tylovo jméno již nebylo tak populární a navíc svými postoji byl proti názorům místodržitelství, a proto mu žádost byla zamítnuta. To Tyla ovšem neodradilo.

⁸ Tuto kritiku napsal Mikovec k divadelní hře „Ze sedmi nejškaredší“, kde Anna Rajská hrála po delší nemoci svou první roli.

⁹ Eliška Pešková byla jedna z dobrotivých, která finančně pomohla Kajetánskému divadlu.

Vyřešil to tím, že zaplatil řediteli německé kočovné společnosti Josefu Kulasovi. Společnost měl řídit Tyl, ale Kulas měl zůstat nadále oficiálním ředitelem. Kulas tuto nabídku přijal, protože jeho společnost zrovna neprosperovala a vidina získaných peněz bez práce se mu velmi líbila. V květnu 1851 žádal Kulas o českou koncesi u okresního hejtmanství v Mělníku. S povolením hejtmanství otálelo, Kulas ho dostává až v září 1851. Po tomto povolení nastala tvrdá práce, ze všeho nejdříve musel Tyl pro společnost sehnat peníze, to se mu povedlo. Mohlo se tedy vyrazit na první „štaci“, jejíž zastávky měly být ve městech východních Čech. První zastávka byla v Jindřichově Hradci, kde Tylova společnost zaznamenala obrovský úspěch, po kterém si ji zvala další města mezi nimi i Hradec Králové. Z východních Čech se přesunuli do měst Tábor a Písek, kde Tyl zařídil letní arénu. Kvůli špatnému počasí však nemohli hrát, čímž se dostávali do finančních problémů. Dalším problémem bylo zjištění, že Kulas si svou společnost nevede sám, Tyl se podepisoval jako ředitel společnosti. Ovšem v Písku Tyl neměl nepřátel, a tak se tento přestupek vyřešil bez problémů. Záhy však nastala další peripetie, a to problém s cenzurou, kdy společnost do svého repertoáru zařadilo hru „Zeman ze starého času“, která ještě nebyla schválena. Tento přestupek měl spolu s hádkou opilého herce Krumlovského s úředníkem hejtmanství dopad na další vývoj kočovné společnosti. V roce 1853 musel Kulas znova žádat o koncesi, která mu byla sice udělena, ale jen pro německé hry. Kvůli udržení živobytí musela Tylova společnost hrát německy, toto období trvalo ale jen krátce. 19. března 1853 hraje tato společnost naposledy v Domažlicích.

3.5 LETNÍ DIVADLO V HRADCI

Posledním místem Tylova působiště bylo letní divadlo v Hradci. Ani s tímto divadlem to nešlo lehce. Političtí úředníci v tomto divadle spatřovali další pokus o české divadlo a navíc majitel a ředitel divadla Filip Zöllner působil v Praze, takže opět celá tíha padla na Tylova bedra, což se úřadům také nelíbilo. Opět v tom spatřovali protiúřední čin. Zöllner se naštěstí vrací z Prahy, kde mu končí angažmá a tato situace se stává vyřešenou. Přichází však další, a to problémy s koncesí, se kterou si hejtmanství dáva na čas, nakonec však povoluje.

Roku 1856 Tyl těžce onemocněl a podle dobových předpisů herec přichází o práci, pokud je déle než šest týdnů nemocen, což Tyl bohužel byl. Tyl naposledy vystoupil 22. dubna 1856 ve hře „Chudý kejklíč“ v Českých Budějovicích.

11. července 1856 v Plzni umírá.

4 JOSEF KAJETÁN TYL DRAMATIKEM

„Ten život, který málo dává vděků –
 Však za to nejvíc žádá na člověku:
 Myšlenek štávu, by dav žízniv pil,
 A práci nocí, by z ní jiný tyl,
 A morek kostí i krev vlastních žil –
 Ten život ty jsi, Kajetáne, žil!

Tvůj život, Tyle – Bože, co ti podal!
Tys růže dával – on tě trním zbodal,
Tys rozdal všechno – on byl k tobě slep,
Tys lásku sil – on dal ti štěstí střep:
A hlad ti dal, kde's žádal suchý chléb,
A místo vděku jedovatý klep! (Josef Merhaut) ¹⁰

Po přečtení Hýskova díla Josef Kajetán Tyl jsem pochopila, proč si Miloslav Hýsek zvolil právě tuto báseň – přesně vystihuje Tylův život. V těchto pár řádkách je shrnut celý Tylův život, který obětoval českému divadlu, českému národu. Při čemž v době Tyla jeho snahy nikdo nedocenil. Vážít si ho začali teprve po jeho smrti, kdy jeho odpůrcům začalo docházet, co znamenal pro české divadlo. Tyl divadlu obětoval opravdu celý svůj život, svědčí o tom i široké pole jeho působnosti. V divadle zastával snad všechny možné funkce a pozice – dramatik, herec, režisér, divadelní teoretik, organizátor, překladatel, básník hereckých osudů a nadšený průbojník.

Proč právě zdůrazňuji slovní spojení české divadlo? Protože ve spojení s Tylem nabývá nového významu pro český národ. Tyl se narodil v době Národního obrození, a právě on má veliký podíl na tom, že se mohla hrát i dramata v českém jazyce.

Už v mladém věku divadlo Tyla okouzlo. Bylo to v dobách, kdy byl Tyl v Praze, kde začal navštěvovat Stavovské divadlo. Chudý student divadlo miloval natolik, že mu ani nebylo líto utratit poslední peníz. Tylova vášeň k divadlu byla natolik silná, že ho

¹⁰ Hýsek, J. K. Tyl, str. 4

neodradily ani německé hry, které zrovna v této době v repertoáru českých divadel převládaly. Sám Tyl tyto hry překládal, překládal je pro české divadlo. Chtěl, aby si i čeští obyvatelé našli cestu k divadlu a oblíbili si ho stejně jako on. Ovšem Tyl se snažil překládat jen ty hry, které byly literárně cenné, chtěl povznést literárního ducha českého národa. Ale pod Štěpánkovým vedením Stavovského divadla musel překládat i ne tolik kvalitní dramata. Toto však nedělal z vlastní vůle, ale právě z pozice podřízeného či na přání přátel nebo kvůli různým beneficím. Tyl byl vynikajícím překladatelem, jeho verše byly bohaté a velmi důkladně propracované, ačkoliv to vypadalo, že je píše s naprostou lehkostí. Podle Antonína Müllera jsou jeho překlady výsledkem dokonalé znalosti češtiny. Po okouzlení divadlem začal i sám Tyl hrát se svými přáteli z Kutné Hory. V této době, kdy vlastenectví dosáhlo konečné úrovně, si změnil Tyl své příjmení. Původně se psal Till, roku 1825 už však počestněně Týl, nakonec získalo současnou podobu Tyl.

4.1 KDE DOMOV MŮJ

„Kde domov můj, kde domov můj?

*Voda hučí po lučinách,
bory šumí po skalínách,
v sadě skví se jara květ,
zemský ráj to na pohled,
a to je ta krásná země,
země česká, domov můj...*

Kde domov můj, kde domov můj?

*V kraji znáš – li bohumilém
tiché duše v těle čilém,
jasnou mysl, vznik a zdar,
a tu sílu, vzdoru zmar?
To je Čechů slavné plémě –
mezi Čechy – domov můj!“ (Turnovský, 1892, str. 50)*

Na přelomu 20. a 30. let 19. století začal sám Tyl tvořit. V těchto letech vznikla i Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka, která měla premiéru 21. prosince 1834.

V této hře Tyl prokázal znalost českého života a také potřebu českého lidu bavit se. Fidlovačka je vtipná a poutavá hra z pražského prostředí. Tyl zde kritizuje pražskou společnost a na druhou stranu souhlasí s českým národem a chválí ho za jeho vztah k vlasti, vlastenectví. Ale dokázal v ní bravurně vykreslit pocit nejistoty a hledání jakési jistoty a zázemí a jak se později ukázalo, i smysl českého vlastenectví. A to Tyl dokázal nejen v celém dramatu, ale i v písni „Kde domov můj“. V této krátké skladbě Tyl dokázal skloubit vše, co mělo význam v minulosti, přítomnosti i budoucnosti. Zachytil v ní slavnou minulost plnou národních tradic, ale také poselství pro budoucí generace. Dále tam zachycuje také krásu české přírody a české země, ale také národ. Tyl si totiž neumí představit jedno bez druhého, české země bez národa a naopak. Tato píseň není sice nějak bojovná a nevyzývá k boji, ale i přesto je v ní něco, co probudilo v českém divákovi vlastenecký cit. Doplněna Škroupovou hudbou, která byla velice poutavá, si postupně tato skladba začínala získávat své obdivovatele. Právě hudba Škroupova udělala z Tylových slov píseň, jež se stala českou hymnou. Sám Tyl uznává Škroupovu zásluhu a 18. června 1835 veřejně chválí Škroupu v Květech: „*Pan Škroup pochvaly zasloužil. Onť zajisté všechny zpěvy duchem národní v ústa zpěváků položil, ...*“ (Turnovský, 1892, str. 52) Dalším, kdo měl na úspěchu této písně velký podíl je zpěvák Karel Strakatý.¹¹ Dokázal svou roli zahrát bravurně, čímž české publikum přesvědčil o síle této písně. Účinek však ještě zesílila slova, která slepý houslista Mareš v podání Karla Strakatého pronesl: „*Mnoho nemám, co ale dám, jde ze srdce*“ (Turnovský, 1892, str. 51) V těchto slovech, už je zřejmé, kdo tato slova napsal, byl jím Josef Kajetán Tyl, který také neměl moc, ale vše dal českému národu. Karel Strakatý se však také zasloužil o šíření této písně v českých zemích, kde s ní vystupoval a v cizině se o toto zasloužil Jan Píšek, člen štutgartské dvorní opery. Ale na druhou stranu byla také zakazována např. v roce 1862, kdy ji studenti demonstrativně zpívali při odhalení sochy Františka Turinského v Poděbradech a byli za to rozehnáni. A také se samozřejmě vyskytovali i kritici této hry a její ústřední písně. V 70. letech jím byl Holeček¹², který tvrdil, že neustálým zpíváním hymna zdomácněla a ztratila tak na významu. Dalším kritikem byl Jan Evangelista Kosina, který zase nebyl spokojený

¹¹ Karel Strakatý hrál při premiéře roku 1834 roli slepého houslisty Mareše, který tuto píseň zpíval.

¹² Miloslav Hýsek uvádí jméno jen v této podobě.

s obsahem, podle jeho slov byl obsah i nápěv příliš „cukrkandlový“.¹³ Tyl měl své kritiky i v zahraničí, jedním z nich byl německý kritik z „Bohemie“, který nebyl spokojený s vykreslením charakterů postav. Podle něj si Tyl dost troufá, když povyšuje pražské nižší vrstvy nad pražskou inteligenci.¹⁴ V pozdějších letech síla těchto slov zapůsobila. Byla zpívána i při radostných okamžicích po skončení první světové války. Tmelila národní smýšlení a její smysl dostoupil vrcholu, když se stala hymnou Československé republiky. Vlasteneckou důležitost podtrhuje i její vydání roku 1835 ve sbírce „Věvec ze zpěvů vlasteneckých, uvitý a obětovaný dívkám vlasteneckým“. Dále kvalitu dokazuje inspirování dalších českých umělců mezi nimi i Bedřicha Smetany, na jejímž základě vytvořil cyklus symfonických básní *Má vlast*. Dalším inspirovaným byl Lívina Orlický, který použil slova z této písně ve svém glossu.

„Tam mé srdce touha táhne,

po těch nivách duše prahne,

kde mne matka, jako robě,

celovala v sladké době.

Po té zemi srdce plá,

Kde domov můj, kde vlast má?¹⁵

Obsahově vychází *Fidlovačka* z nálady, která v 19. století v českých zemích panovala, proto text není příliš originální. Navíc je zde patrný vliv Františka Turinského (*Ludmila ze hry Angelina*). Ten už se ale inspiroval Johannem Wolfgangem von Goethe a jeho *Mignoninou* písní. Kde titulní postava opěvuje krásu Itálie, kterou František Turinský vyměnil za české prostředí a navíc přidal i vlastnosti českého obyvatelstva.¹⁶ První sloka popisuje krásu české země a druhá se obrací k českému lidu, k jeho slavné minulosti a optimistické budoucnosti.

¹³ Hýsek, J. K. Tyl, str. 45

¹⁴ Hýsek, J. K. Tyl, str. 31

¹⁵ Turnovský, Život a doba Josefa Kajetána Tyla, str. 55 a 56

¹⁶ Informace k *Fidlovačce* jsem čerpala: Miloslav Hýsek, J. K. Tyl, 1926, str. 33- 48 a Ladislav Turnovský, Život a doba Josefa Kajetána Tyla, 1892, str. 49 - 57

5 JOSEF KAJETÁN TYL HERCEM

Jaký byl Tyl herec? Zde se názory velmi rozcházejí, pro některé byl Tyl výtečným hercem, který se na své role připravoval velmi důkladně, a pro jiné by jen atrapou, která se snaží být hercem. Podle jeho největšího kritika Břetislava Mikovce Tyl nebyl dobrým hercem. Krátce po jeho smrti o Tylovi napsal: „[...] bohužel, však, že brzo zase převládala náruživost k divadlu, hlavně ale ku hraní, ku kterému méně nadán byl, než ku kterémukoli jinému uměleckému odvětví.“ (Blahník, 1950, str. 95) Dále o něm napsal: „Ze všech černých schopností Tylových byla schopnost jeho k divadelnímu herectví nejslabší.“ (Blahník, 1950, str. 95) Naopak Josef Krasoslav Chmelenský, zakladatel české divadelní kritiky, Tyla viděl jako dobrého herce, i když osobně ho uznával spíše jako dramatika. U příležitosti premiéry Čestmíra o něm napsal: „Nepamatuji se, aby naše publikum – ač toho den jen prostředně shromážděné – kdy s takovou vroucností bylo poslouchalo, jako tentokráte; vyvolalo p. Týla, který sám Čestmíra představoval, šestkrát; já však tuto čest radši spisovatelům než hercům připisuji.“ (Blahník, 1950, str. 97) Jako výtečného herce ho dále spatřuje Josef Vojtěch Sedláček, který o něm roku 1830 napsal: „[...] shledal mezi herci po česku hrajícími jmenovitě pana Josefa Týla v několika úlohách jakožto výtečného herce. Pan Tyl také při některých německých představeních, jako co Wacekr v „Korsech“, co Karel Windischgrätz ve „Vilfingu Studenberském“ byl všeobecným potleskem a vyvoláváním vyznamenán.“ (Blahník, 1950, str. 98)

Pravda je taková, že Tyl měl velmi slabý hlas, o němž věděl i on sám. Ale tento nedostatek se snažil kompenzovat pečlivou připraveností na jednotlivé role. Tyl byl opravdu výborným hercem, co se týče hereckého výkonu, zejména přednesu po jazykové stránce. Dále se snažil proniknout do hloubky postavy, a vyjádřit tak dokonale charakter postavy, k čemuž používal i dokonalá mimická provedení. Všechny tyto části jeho hereckého já byly kritikou velice uznávány. Sám Tyl i spoustu českých herců vchoval a učil správnému hereckému přednesu a správnému vystupování na jevišti.

6 ROZBOR JEDNOTLIVÝCH HER

6.1 JIŘÍKOVO VIDĚNÍ

Národní báchorka v pěti odděleních

Toto dílo bylo napsáno roku 1849 k slavnostnímu otevření divadla v Pštrosce. Jak už napovídá doba sehrání, jedná se o báchorku s revolučním nádechem. Vyskytuje se tam spousta vlasteneckých prvků, jakými jsou blaničtí rytíři, kteří přijdou české zemi na pomoc, když jí bude nejhůře či neustálé opakování slovního spojení v druhém oddělení – *věrný ochránce vlasti, rekovný ochránce vlasti*.¹⁷ A aby prošla cenzurou, použil Tyl v této hře snu. Vše co se ve hře odehrává, není vlastně realitou, ale pouhým snem, pouhou představou. I přes toto omezení Tyl hájí demokracii a opět se upíná k českému venkovu, ke kterému má velmi blízko a má v této hře důležitou roli.

Hlavní postavou je Jiřík nespokojený se svým životem „*tichého rolníka*“ (Tyl, 1953, str. 19). Je přesvědčen, že ke štěstí jsou zapotřebí peníze. A v tuto chvíli přichází na scénu důležité osoby. Ty ho provází všemi třemi viděními. Jednou z nich je Kačenka (Kristina), jejímž úkolem je přesvědčit Jiříka o síle partnerské lásky, a druhou postavou je Severin vystupující ve hře jako průvodce a má v Jiříkovi probudit vlastenecké cítění. Společnými silami se jim nakonec podaří Jiříkova proměna, kdy se stává hrdý na to, čím je.

Na začátku prvního oddělení Jiřík pohrdá Kačeninou láskou a dobrou vůlí jejího otce. Přijde mu zbytečné obracet seno jen kvůli získání Kačeniny ruky.

Kačenka: Copak nemáš mou lásku?

Jiřík: Za tu si nic nekoupím.

Kačenka: I ty - ! Nepřeje ti můj otec?

Jiřík: Toho se nenajím. To je všechno málo! A já vím, kdyby tu byl jiný, že by měl oslovské štěstí. My tu jsme u samého Blahníka – a co mi to pomohlo? Nic. Co jsem se už okolo něho nachodil, je-li kde nějaké díra, abych se dostal dovnitř – mezi to zaklené vojsko

–¹⁸

¹⁷ Tyl, Jiříkovo vidění

¹⁸ Tyl, Jiříkovo vidění, str. 13

Tímto úvodním výstupem začíná Jiříkovo putování jednotlivými sny.

V prvním snu se dostáváme do druhého oddělení hry. Odehrává se na panském dvoře, kde se všichni přetvařují a ponižují před ostatními, jen aby si udrželi svou pózu.

„Pst! Ne tak nahlas, papínku, aby to vrabci nevyštěbetali a svět se nám nevysmál.“¹⁹

Jiřík zde vystupuje jako Křepinský, jenž si má vzít Eufrozinu, ale při tom miluje její komornou Kristinu, v kterou se proměnila Kačenka.

Oddělení třetí nás zavede do vojenského tábora. Tuto část možno považovat za nejradikálnější. Už jen kvůli zmíněnému slovnímu spojení bojovný ochránce vlasti. Celé druhé vidění je zaměřené na význam vlasti. Nejvíce je to vidět při rozhovoru Šavličky, kterého zde ztvárňuje Jiřík a Kačenky proměněnou v markytánku Kristinu.

Kristina: Z berounského kraje.

Šavlička: Tedy Češka – co by ráda brala? I šlaku toť jsme tedy krajané; [já jsem taky Češka.]²⁰To mi musíte zavdat krajancko.

Kristina: Děkuju! Stálého zdraví!

Šavlička: Nápodobně [český granáte!] (Vyleje ostatek na suchar)

Kristina: Já si to hned myslila, že jste Čech – protože máte podobnost s jistým člověkem – když si na toho blázna vzpomenu – musím se dát pokaždé do smíchu!

Šavlička: Ale ne snad proto, že byl Čech? [To bych vám s dovolením jednu- (Rozpřáhne se)]“

Kristina: I co vám napadá! To byla jeho jediná ctnost.

Šavlička: Tedy to byl snad nějaký anděl v pantalonách, že je vám do smíchu, když si na něj vzpomenete.

Kristina: Anděl – ale z roští! Mladý hejřílek byl, darmochleb – hrál si na páno, ačkoli mu jen hrábě a vidle do ruky patřily; ale také dohrál – hahaha!²¹

¹⁹ Tyl, Jiříkovo vidění, str. 23

²⁰ Uvádím zde doslovný citaci i s režijními poznámkami.

²¹ Tyl, Jiříkovo vidění, str. 42

I přestože je v této části kladen důraz na lásku vlasteneckou. Jí je podřízená láska milenecká. Což dokazuje i část písně a Severinova slova.

Vlast volá, neplač milenko!

Ochranou mi láska tvá;

anděl Páně bude u mne státi,

až se počne o smrt hráti,

on mě tobě zachová.

Mám-li ale v boji klesnout,

v paměti mě uchováš;

bylo pro vlast bojováno,

mužné krve proléváno,

ty pro ni též plápoláš.²²

Severin: ...Když člověk miluje, to dostane brejle znova z boží fabriky – a tu se mu okáže svět v docela jiném světle. Vlast je pak jeho věčně květoucí ráj – a dívka andělem, který jej z něho jen tenkrát vyhátní, když se k jeho branám škůdce přiblíží. Pak to zní: Sbohem vlasti! Sbohem, dívko! Pro vás, drahé, uchopím se zbraně, anděl boží bude při mé straně!²³

Voják podle Tyla nalézá smysl obrany vlasti, pokud v ní má někoho, koho bude bránit. Tak také nabývá smysl vlastního života.

Poslední vidění se zabývá světem podnikatele a jeho dělníků. Kdy Locket, kterého v tomto vidění ztvárňuje Jiřík – majitel fabriky, okrádá své pracovníky a pro peníze ani lásku své ženy Kristiny, opět v podání Kačenky, nevidí. A také si neuvědomuje, že čím víc peněz má, tím více jich neustále chce a že kvůli tomu okrádá své dělníky. Ti už odmítají pod svým továrníkem pracovat, a proto hrozí stávkou. Jediná, kdo se ho zastane, je jeho žena Kristina.

Kristina: Co je to za hluk? Lidé, co tropíte? Vzpamatujte se! Pryč od mého manžela! [A máte-li co proti němu, předneste to způsobně, jak právo a zákon žádá – ale ne

²² Tyl, Jiříkovo vidění, str. 40 - 41

²³ Tyl, Jiříkovo vidění, str. 40

jak slepá vášeň poroučí;] a kdyby byl celý svět proti němu – já budu při něm, abyste poznali, co láska ženy obnáší. Pojd' sem, můj manželi, pohlédni mi do očí – a vzpomeň si na časy, kde tě polní kvítek více těšival nežli světská mamona.²⁴

Touto scénou se dostáváme opět na začátek. Jediným rozdílem je Loktova proměna. Uvědomuje si svou neohleduplnost a lásku své ženy, která se ho zastane v každé situaci. Loktovou změnou se Tyl snaží poukázat na sílu prostého lidu. Za zvratem Loktovo jednání a myšlení nestála jen Kristinina slova, ale také naléhání dělníků. Tyl klade důraz na lidská práva, která by měl mít každý a měl by si za nimi stát a nebát se obhájit si je. Také zastává názor, že každý si je roven a sváry, které jsou vyvolány „*škůdným ptáčkem*“ (Tyl, 1953, str. 54), jsou zbytečné.

*Každý národ užívej svá práva,
Čechu, Němci prospěch bud' i sláva,
jako bratří z jedné milé matky
užívejte v míru světa statky-
toto heslo věčně velebím.
Přijde-li však tajný posměváček,
bratrskému svazku škůdný ptáček,
Čecha škádlit, Němce popichovat,
K pobouření myslí bajky kovat,
Aby on je přitom v zisku stál –
Toho vezmu hnedle na paškál.²⁵*

V těchto verších je důležitý prvek ukazující Tylovo vlastenectví. Tyl nelpí pouze na tom českém a nesmýšlí radikálně vůči jiným národům. Uznává lid každého státu.

V pátém oddělení se Jiřík probouzí ze svého snu a uvědomí si všechny své chyby, zejména chování ke Kačence.

²⁴ Tyl, Jiříkovo vidění, str. 59

²⁵ Tyl, Jiříkovo vidění, str. 54 - 55

Jiříkovo vidění je hra bez zápletky v pravém slova smyslu, ale za možnou lze považovat zájem Honzy Kalouse o Kačenku. V pravou chvíli však přibíhá Jiřík s omluvou a ujištěním, že Kačenka je pro něj vším a že má svůj život rád takový, jaký je. Důkazem je závěrečná píseň milenců.

Jiřík: Třebas já byl bez čepice

já dostanu přece děvče.

Třebas já byl bez klobouku,

jen když já mám hezkou holku.

Třebas já byl bez čepice,

já dostanu přece děvče.

Kačenka: Já nechci žádného

než-li muže svého,

já nechci žádného

než-li jeho.²⁶

Hlavním cílem Jiříkova vidění je přesvědčení chudého Jiříka, že jeho stav je právě tím nejsilnějším, a také, že láska k dívce a k vlasti je k nezaplacení. Právě tady je skryta národní síla, která má bojovat za svá práva, své živobytí a svou svobodu.

6.2 STRAKONICKÝ DUDÁK ANEB HODY DIVÝCH ŽEN

Národní pohádka ve třech jednáních

Tato hra měla svou premiéru roku 1847 ve Stavovském divadle.

Děj je opět situován do vesnického prostředí a stejně jako v Jiříkově vidění Švandovi správnou cestu ukazuje jeho milá Dorotka, které při tom pomáhají Švandova matka, víla Rosava a vesnický muzikant Kalafuna. S Dorotkou to Švanda nemá také jednoduché, protože jim v lásce brání její otec, hajný Trnka, kvůli Švandově chudobě a neperspektivnímu zaměstnání. S tím prvkem se setkal ve vlastním životě, kdy jeho rodičům nebylo v lásce přáno.

Hlavní postavou je chudý dudák Švanda. Dudy Tyl použil záměrně, protože reprezentují českou venkovskou muziku.

²⁶ Tyl, Jiříkovo vidění, str. 69

Šavlička: I což je o tanec – mangari! Voják má podle toho podešve. Jen kdyby při něm ty zlořečené dudy nebyly.

Koděra: Dudy? A jakopak by to bylo posvícení?

Šavlička: Řádnou muziku měli byste mít, celou kruchtu muzikantů, housle, trouby, kladynety –

Koděra: I, i copak ti napadá! Ty novomódní pišťaly můžou si jednat po městách – my tu držíme na dudy, to je poctivá staročeská muzika.²⁷

Po celou tuto hru se okolo hlavního hrdiny točí spousta dalších postav, které mají za úkol svézt ho na cestu peněz, zla a podvodů (Vocilka) a přivést ho na správnou cestu (Dorotka, Rosava). A záleží jen na Švandovi, jak se rozhodne. Ovšem nebude to mít jednoduché, protože Vocilka je velmi přesvědčivý, ale láska Dorotky a mateřská láska je mnohem silnější než vtíravá Vocilkova slova.

V prvním oddělení se Švanda rozhodne odejít do ciziny, aby si vydělal dostatek peněz, při čemž nevidí, že své bohatství už dávno má. Příkladem je mu i další chudý muzikant Kalafuna, který nemá ani korunu. Ale Švanda nevidí jeho rodinné štěstí. A také ho přesvědčí Šavličkova slova.

Šavlička: Mangari – jako smetí. Takový muzikant když to umí podle nejnovější noty, smete za večer tisíce!

Švanda: Tisíce?

Kalafuna: To je čtverák!

Šavlička: Hotové tisíce; našinec to ví; mívá při to také pšouresy!

Koděra: Ale jdi.

Šavlička: Nosí vlaské bubny, pulpity a tak dále – člověk je n vojně a má fiňáry. Tisíce povídám za večer!²⁸

Cestou v lese zasahují lesní víly, mezi kterými je i Švandova matka Rosava. Lesní víly mají v této hře evokovat krásu české přírody. Očarují Švandovy dudy kouzlem.

Libě budou jeho dudy znít,

²⁷ Tyl, Strakonický dudák, str. 5

²⁸ Tyl, Strakonický dudák, str. 7

*Dokavád je bude v lásce mít;
Jestli na ně ale jednou zakleje,
Čaromoc jich pryč se poděje²⁹.*

V této části Tyl také poukazuje na další důležitý druh lásky, a to lásku mateřskou.

*Pojďte, pojd'te, sestry milé
čekalať jsem této chvíle,
abych svoje drahé dítě
z nápasti a sítě
lidských nehod vyvedla,
a pak utištěná,
Štěstím jeho potěšená
v klidné lůno zase usedla.³⁰*

V druhé části této divadelní hry se dostáváme do ciziny, kde se Švanda seznamuje s Vocilkou, z čehož má hroznou radost, protože Vocilka je Čech a Švandovi je již teskno po rodné zemi. Tyl chtěl na Vocilkově charakteru ukázat svůj vztah k cizině. Vocilkovými vlastnostmi jsou sobeckost, neupřímnost, ziskuchtivost a neohleduplnost. Ovšem velmi dobře si umí získat přízeň, ale na druhou stranu je schopen zradit i ty, co mu věřili, když z toho vidí zisky a úspěchy.

Vocilka: Servitore, signor musicanto – ponížně ruce libám.

Švanda: I, i nechte – copak vám to napadá!

Vocilka: Já dychtil už dávno po té chvíli, abych mohl svému nejslavnějšímu krajanovi tu nejhlubší poklonu udělat.

Švanda (živě): Vy jste Čech?

Vocilka: Oh – a jaký! Doma to nemohli se mnou vydržet a radili mi, abych se podíval trochu do světa.³¹

²⁹ Tyl, Strakonický dudák, str. 21

³⁰ Tyl, Strakonický dudák, str. 18

³¹ Tyl, Strakonický dudák, str. 38 - 39

Zatím ještě v opozici proti Vocilkově chování stojí Švanda. Vocilkovi ihned uvěří, jen protože je Čech. Je totiž přesvědčen, že Češi mají držet pospolu, a proto si Vocilkovy chyby nechce připustit. Dokonce ani nevidí, že kvůli němu přišel o svou milou, když ho Vocilka nutil do sňatku s princeznou. Švanda ji jako jediný dokázal rozveselit. A na druhou stranu Švanda nevidí obětavost a lásku své Dorotky, ta se za ním vydala do ciziny, i přestože jí otec umřel, a kamarádství Kalafuny, odcházejícího do ciziny, i přestože miluje svou rodnou zemi, kde má vše.

*Kalafuna: [...] Všude dobře doma nejlíp – to si pamatujte milé děti! [...]*³²

Další kdo se Švandovi v cizině snaží pomoci a přivést ho na správnou cestu je jeho matka víla Rosava, která ho vysvobodí ze zajetí, kam ho nechal vsadit nápadník princezny Alamir.

V tomto jednání chtěl Tyl ukázat poctivost českého venkova a nebezpečí cíhající v cizině. Dále také, že cizina mění poctivý český lid. Zejména peníze vydělané v cizině. Tímto brojí proti *těm, jimž měšec peněz se stal modlou, a jemuž dovedou obětovat čest osobní i čest národa*. (Tyl, 1955, str. 85). Problematikou peněz chtěl Tyl i poukázat na finanční stránku českých divadel. Kdy se právě podle výdělku hodnotí kvalita divadelních her. A touto hrou chtěl Tyl ukázat, že peníze kvalitu neutvářejí.³³

V poslendním jednání se opět vracíme na český venkov. Švandova proměna už je zcela dokonána. Což dokazuje i jeho rozhovor s Dorotkou.

Švanda: Dorotko, ty bys mě nemohla takhle odbejvat, kdybys mě byla kdy milovala.

Dorotka: Kdybych tě byla milovala? – o jdi, jdi! Ty jsi zlý člověk, já s tebou nechci obcovat.

Švanda: Tak? Ty se nechceš tedy už udobřit? Chceš se hněvat do smrti.

Dorotka (tiše před sebe): Já se nehněvám, já jenom nechci s tebou být.

Švanda: Pro jedinou chybu?

³² Tyl, Strakonický dudák, str. 70

³³ Tato informace pochází z knihy Strakonický dudák str. 84 – 85, ke které napsal dodatek Karel Palouš.

*Dorotka: Pro jedinou – ale takovou, že může věrné děvče o rozum připravit. Jdi, já ti nevěřím. Jak jsi mě nechal nadarmo volat, tak nechám také tebe mluvit.*³⁴

Po této rozpravě se Švanda urazí a je rozhodnut odejít už natrvalo do ciziny. Cestou se opět setká s Vocilkou a poté s Tomášem, který ho varuje. Dnes by se neměl večer nikde toulat, protože je Svatojánská noc, kdy vystupují duchové a tajemné lesní síly z temnot. Tohoto využije Vocilka, zavede ho na místo, kde se scházejí duchové a zanechá ho tam. V pravou chvíli však přichází Dorotka, ta ho z kruhu duchů vyvede, čímž mu ukáže tu správnou cestu a bohatství, které již má.

6.3 PRAŽSKÁ DĚVEČKA A VENKOVSKÝ TOVARYŠ ANEB PALIČOVA DCERA

Činohra v pěti jednáních

Hra byla psána v roce 1846 a hrána byla poprvé 26. prosince 1846.

Hlavní postavou je Rozárka, velmi milé a pracovitě děvče. Všem se snaží vyhovět, při čemž nekouká na své štěstí. Nakonec se jí ale tato ochota může vymstít, pokud by nezasáhly jisté osoby. Rozárce však zůstane přezdívka paličova dcera, kvůli které se jí posmívá celá vesnice a za níž se Rozárka velmi stydí. I přes toto ponížení váhá s nabídkou osadníka z Ameriky odcestovat s ním za moře. Má totiž ráda svůj domov a blízké, se kterými zde žije. Což dokazují Rozárčina slova na konci hry: „*Navždy z domova? – A můj otec?*“³⁵

Hra začíná poněkud smutně, a to pohřbem Rozárčiny matky, na který nepřišel ani matčin manžel Valenta. Ten je teď na pokraji svých sil. Netuší, jak se sám dovede postarat o rodinu, jak ji finančně zabezpečit. Situace využívá zámožný koňář Podleský toužící po Rozárčině ruce. Vyhržuje už tak zničenému Valentovi.

*Podleský: Pro mne si to navlékni, jak chceš, jen když dostanu, to co mám dostat. To víš: Holku nebo chalupu! Já nejsem takto hořký host, ale tenkrát ti hodím na krk oprátku – hahaha!*³⁶

Rozárka však odmítá, nechce se nechat připravit o čest. Podle Rozárčina mínění je to největší bohatství, co člověk může mít.

³⁴ Tyl, Strakonický dudák, str. 73

³⁵ Tyl, Povídky historické a dramata, str. 275

³⁶ Tyl, Povídky historické a dramata, str. 212

Rozárka: To nejsem, pantáto! Já jsem chudé děvče a nemám nic než-li svou čest – to své poctivé jméno: ale to nedám za vezdejší užitek. Dělejte, otče, ať se užívejte; o sestry se budu starat sama, a vypadne-li při mé chudobě také něco pro vás, vy tím nepohrdnete, a já se s vámi třeba o poslední sousto rozdělím. Ale tu věc ode mne nežádejte. Já bych mohla pro otce snad umřít; ale čest mu nemohu obětovat; ta je dražší nežli život. (Jde na hřbitov)³⁷

Rozárka: [...]Myslíte-li, že nemá chudý člověk pranic při sobě, čím by se bohatému vyrovnal? Jeho svědomí a čest převyšuje všechny měšce vašich tolarů a dává mu síly, že každým hříšným nabídnutím povrhne.³⁸

Těmito slovy chtěl Tyl poukázat na nezkaženou morálku a čisté srdce venkovského lidu. Byl přesvědčen, že lidé na vesnicích nejsou tak zhýčkáni luxusem a penězi. Pro ně jsou důležitější jiné věci jako čest, poctivost a spravedlnost. Rozárka ve hře reprezentuje poctivý venkov takový, jaký ho Tyl chtěl vidět. Děvče je plné dobroty a laskavosti, které neztratilo ani při svém pobytu v Praze, kam odjela za prací. Vlastnosti má v sobě hluboko zakořeněné, protože vyrůstala na venkově, kde jsou jiné priority než ve městě. Rozárčino chování a způsob jednání okouzlili Antonína Jedličku, krejčovského tovaryše, zamiloval se do ní. Netuší však, že matka pro něj má nevěstu již vyhlídnutou. Je jí Bětuška Toužimská kvůli svému hodnotnějšímu věnu. Typický Tylův prvek nacházející se ve většině jeho děl. Láska dvou mladých lidí, již je bráněno a musí projít mnoha těžkostmi.

Již v prvním jednání do vsi přichází americký osadník Pavel Kolinský s Prokopem, mladým indiánem. I přestože většinu dospělého života strávil Kolinský v Americe, nikdy na svou rodnou zemi nezapomněl, což dokazuje sílu jeho vztahu k domovině.

Kolinský: Mlč, mlč hochu – a podívej se, tuhle je ta dlaň země, o které jsem za mořem tak dlouho mluvíval a o které se mi zdávalo, když jsem se na korábě v plachtě houpával.

Prokop: Ah, to je roztomilé údolí! Tady jsi se tedy narodil?

³⁷ Tyl, Povědky historické a dramata, str. 215 - 216

³⁸ Tyl, Povědky historické a dramata, str. 233

*Kolinský: Vidiš tamhle tu velkou planou hrušku – a pod ní ten malý domek? Tam stávala moje kolíbka - tam zůstávali moji rodičové, kteří teď už bezpochyby dávno pod chladným drnem dřímají. Počkej, já navštívím jejich hroby[...]*³⁹

Zůstal tím, kým se narodil, zůstal Čechem. Však při jeho příchodu ho jeho otec Melichar, jenž svého syna nepoznal, zdraví „*krajane*“.⁴⁰ Kolinský se po vyprávění o daleké zemi za mořem přizná, kdo je. Prokop oslavuje českou zemi v souvislosti s tímto šťastným shledáním otce a syna. Léta je od sebe dělily cizí země a moře.

*Prokop: Viktoria, česká země! (Hodí čepici radostně do povětří.)*⁴¹

Celé druhé jednání je věnováno lásce Rozárky a Antonína. Kdy je jim největší překážkou Antonínova matka. Sama rozmlouvá s Rozárkou a žádá ji, aby Antonína přestala milovat a přenechala ho Bětušce. I přes tento nepříjemný rozhovor neopomíná Jedličková poznamenat Rozárčiny vlastnosti, jež jsou její předností.

*Jedličková: A to vám ... no, vidíte Panno Rozárka, vy jste hezká holka, hodná jste bývala odjakživa, a co jsem vás tuty dny pozorovala, tedy vás to pražské povětří ještě neofouklo; já vás mám jak náleží ráda, ale s mým hochem – to nebude nic.*⁴²

Ve třetím jednání se dostáváme do Prahy, kde žije Kateřina Šestáková, plátenice a také sestra Rozárčina otce. Rozárka se tam uchýlí se svými sestrami Kačenkou a Madlenkou po rozhovoru s Podleským a otcem, kteří ji neustále nutí do svatby. Plátenice odmítá zpočátku pomoci kvůli rozepřím, jež má se svým bratrem Valentou. Její srdce se obměkčí v okamžiku, kdy se dozvídá o smrti své švagrové. Obě tyto dámy se měly velmi rády. V tu samou chvíli do Prahy přichází i Kolinský s Prokopem a také Valenta. V Květolibech zapálil dům a teď žádá Rozárku o peníze, aby mohl utéci. Ze zapálení domu je ovšem obviněna Rozárka a odvedena do vězení.

Čtvrté jednání nám prozradí příčinu rozepře mezi sourozenci Valentovými.

³⁹ Tyl, Povědky historické a dramata, str. 221

⁴⁰ Tyl, Povědky historické a dramata, str. 221

⁴¹ Tyl, Povědky historické a dramata, str. 224

⁴² Tyl, Povědky historické a dramata, str. 230

Kolinský: Ó, jen se ho zeptej, však oni ti poví, jak jsme se v jednom velkém městě trefili; jak se na mně lichotně pověsil, jako by litoval, co mi doma učinil, až jsem mu uvěřil a on mě na hráz vyvedl – pod nížto se řeka k moři valila –

Valenta: Mlč! Mlč!

Kolinský: A- jak jsem tam najednou po hlavě do vody sletěl – a on vykřikl: Jen leť a nezastav se!

Šestáková: Není možná?!

Valenta: Ano, učinil jsem to. Štěstí mě opustilo a já musel život světem protloukat – tu jsem tě napadl v Hamburce –

Kolinský: A co jsi doma nevyvedl, chtěl jsi v cizině dokonat. Ale plavci z blízkého korábu mě vytáhli, a já šel s nimi do světa. Ty jsi ale hrál jako nad mým hrobem veselou písničkou.⁴³

V opozici šťastného shledání v Čechách je cizina v tuto chvíli spojována s nešťastnou událostí. Zde se zrcadlí Tylův vztah k cizině, který nebude úplně tak kladný, když je spojován s tragickou nehodou. Valenta se od Kolínského dozvídá, co se stalo Rozárce. To Valenta nevydrží a přiznává se ke své vině. Mezitím však Prokop navštěvuje Rozárku ve vězení a rozmlouvá s ní o činu, aby mohl dokázat její nevinu. Jejich rozhovor je poslouchán radním Horinou.

Páté jednání nás opět zavádí do vesnice Květoliby. Zde se znovu jedná o svatbě Bětušky a Antonína a o lásce Rozárky a Antonína. Dvěma mladým milencům je přáno ještě méně vzhledem k předchozím událostem.

Bětuška: No, kdepak je ta paličova – ah, pěkně vítám z Prahy! No, přišli jsme se podívat, jak to tady vypadá!⁴⁴

Vondráček: Ještě abychom se o plemeno starali, když nám tatík střechy nad hlavou zapálil.

Lid: Pryč odtud!⁴⁵

⁴³ Tyl, Povídky historické a dramata, str. 259 - 260

⁴⁴ Tyl, Povídky historické a dramata, str. 271

⁴⁵ Tyl, Povídky historické a dramata, str. 272

Jediný, kdo se Rozárky zastane, je Melichar a jeho syn Kolínský, který jí nabízí cestu do Ameriky, kde najde nový domov. Indián Prokop líčí svou zemi tak neodolatelně, že tam nakonec chtějí všichni – Jedličková, Toužimský i Vondráček. A právě v tomto okamžiku se ukazuje velké Rozářino srdce naplněné láskou k domovu. Jako jediná váhá s odjezdem.

Prokop: Pojd' k nám!

Kolínský (ho zakřikne): Půjdeš-li pak -? Já mám kus pěkné země -

Prokop: Oh a jaké!

Kolínský: Tam bys mohla i se sestrami hospodařit.

Prokop: Celá moje myšlenka.

Kolínský: Máš tam pěkné sady – pole, vody, lesy – co hrdlo ráčí a bujnou úrodu. Nu? Já ti to svěřím.

Rozárka: A kde to je?

Kolínský: Za mořem.

[...]

Prokop: Hejsa, do Ameriky! To bude živobyť! Do lesů, do polí, na ptáky, na vrby – ve dne v noci, hejsa!

Šestáková: I ty šlakovitý Indiáne! – Ty mi děláš skoro laskominu, abych se také do té Ameriky podívala. Co myslíš, Pavle?

Na konci Paličovy dcery je velmi vzácný prvek, vyskytující se v Tylových hrách. Je to jediné drama, kdy hrdinové odcházejí do ciziny, v momentě, kdy se k nim rodný domov zachoval nehostinně.

6.4 PANÍ MARJÁNKA MATKA PLUKU ANEB ŽENSKÉ SRDCE

Činohra o čtyřech jednáních

Psána roku 1841, ale hrána byla až 9. 3. 1845 v divadle v Růžové ulici při benefici Tylovy manželky Magdaleny Forchheimové.

Hlavní postavou je paní Marjánka – Marie Vorlická, která utekla z domova do ciziny, protože byla těhotná se synem místního zemana. Za hranicemi ji našel vojenský pluk. Marjánka u něj již setrvala. Přestože utekla, na svou milovanou zemi nikdy nezapomněla a často o ní vyprávěla svému synovi.

Celý děj se odehrává v české vesnici, prostor ciziny nám zde reprezentuje vojsko přicházející z Itálie, u kterého je sama Marjánka se svým synem Vojtěchem.

Děj se počíná odehrávat v hospodě, kde se očekává příjezd českého vojska ze zahraniční výpravy. Na Marjánku se těší zejména Sekáček. Je do ní zamilovaný a chtěl by si ji vzít za ženu. Netuší, ale jaké tajemství, kvůli němuž utekla z domova, v sobě Marjánka ukrývá. Své kořeny však nezavrhl, což dokazuje i výchova jejího syna, který se cítí být Čechem. Českou zemi vnímá jako svůj domov.

*Vojtěch (kvapně vystoupí): Krajane, kde je tu hospoda?*⁴⁶

Na Vojtěchově přesvědčení o skutečném domově, který si nosí ve svém srdci, nic nemění ani nadměrné množství italských slov, jež v textu používá „*Corpo di Bacco, per Dio santo, signorela Liduška, ...*“⁴⁷ Podle Tyla nás o domov nemůže nikdo připravit, pokud jsme mu věrni, ctíme ho a hlásíme se k němu.

V druhém jednání paní Marjánka zjišťuje, co se stalo s jejími milovanými, jež před lety opustila. Dozvídá se o psychickém stavu svého otce, který přišel o rozum, když zjistil, jaký hrozný čin jeho dcera spáchala. Domnívá se, že Marie se utopila v řece. Dále je informována o svém milovaném, zemanu Zápolském, kterému zemřel otec.

Hlavní zápleтка přichází ve třetím jednání. Vojáci jsou pozváni na lov samým zemanem. Před honem Zápolský ještě rozmlouvá s Marjánčiným otcem Vorlickým, který po něm chce peníze. Ten ho odbývá a v tomto okamžiku se Vorlického zastane Vojtěch a Zápolského poraní nožem. Na Vojtěcha je proto uvalena vazba a hrozí mu trest smrti. Paní Marjánka Zápolskému prozradí, kdo je Vojtěch. Zeman proto nebude žádat trest pro syna. Svou identitu však neprozradí, vydává se za Marjánčinu kamarádku.

Marianina lež se nelíbí jejímu příteli šikovateli Sekáčkovi. Ten se tedy ve čtvrtém jednání rozhodne vše uvést na pravou míru. Nakonec se mu to podaří a hra končí šťastným shledáním otce a dcery.

6.5 LESNÍ PANNA ANEB CESTA DO AMERIKY

Žertovná báchorka se zpěvy a tanci ve čtyřech odděleních

⁴⁶ Tyl, Paní Marjánka matka pluku, str. 19

⁴⁷ Tyl, Paní Marjánka matka pluku

V této hře jsou dvě hlavní postavy, zastupující i dva myšlenkové proudy, které se v této době v českých zemích vyskytovaly. Jimi jsou Jakub Závora, venkovský kovář a Isidor Slovičko, učitel. Jakub je zastáncem názoru, že vlast má člověk jen jednu a to tu, kde se narodil a není možné si budovat jinou, ale neustále bojovat za tu starou. Jakub je odrazem Tyla, který smýšlel stejně. Zatímco Isidor je přesvědčen, že je možné vytvořit si novou vlast, když nám v té původní není přáno.

Závora (se ohlíží): No, já bych neřekl, že tu máme zavřené povětrí – a jsou-li kde nějaké škodné páry, dým nebo kouř – proto nám dal Bůh filipa, abychom je rozháněli. Vy ku příkladu, kdybyste stál pilně ve škole a vštěpoval dětem do srdce lásku k vlasti a národu, to byste také všelijaké páry rozháněl, které nám tu i onde na prsa lehají – a někdy až mozek motají.

Šimon (vrtí hlavou): Vida, vida! Tedy nám dal Pán Bůh jenom proto filipa? A k tomu není lidská moudrost na světě, aby si hleděl člověk nadlepšit. Dobré živobytí – to je pravá moudrost, ať je to už tam, anebo jinde; ani bene, ibi patria – praví starý advokát.

Závora: Tto je vaše moudrost, ale moje praví k tomu: Ano, ať si každý nadlepšuje – ale tam kam ho Bůh postavil; ať se nevytrhuje násilně z půdy, kde se drží jeho kořeny – ať zvelebuje místo, kde stála jeho kolébka. [...] nenasazujte nám ještě to zlé semeno, aby se našemu lidu po jiném domovu stýskalo.⁴⁸

Isidor: [...] Kvůli manželci opustí dcera otce i matku, i domov – a jde za ním -

Závora: [...] Opustí dcera dům otcovský – ano, ale nevytrhne se tak lehkovážně z lůna země, kamž ji Bůh postavil, aby těžila svou hřivnou. A zkrátka, já nechci, aby se mé holce v dalekých končinách zastesklo – aby neměla to radostné vědomí, že chová své děti.⁴⁹

V prvním dějství se řeší otázka, co Tylovým postavám nová země přinese. Jako hlavní přínos spatřují svobodu následovanou spoustou získaného bohatství bez větší námahy.

Barnabáš: [...] sotva hodíš zrno do země, už ho máš zase venku – a klasy jako pěstě. To už je jiné existence.⁵⁰

⁴⁸ Tyl, Lesní panna, str. 18

⁴⁹ Tyl, Lesní panna, str. 20

⁵⁰ Tyl, Lesní panna, str. 13

O odcestování vážně uvažuje Isidor Slovičko a Barnabáš Pinta, hospodský. Tito dva také přemlouvají Pintovu ženu Voršilu, ta odmítá do Ameriky odjet.

Zavítáme však i do říše víl, které stejně jako ve Strakonickém dudákovi mají za úkol evokovat krásu české přírody. Víly vyslechnou rozhovor Isidora a Terezky. Musejí se tajně scházet na mýtině za lesem, kvůli Terezčině otci. Je proti vztahu těchto dvou milenců. Je to jejich poslední setkání, před Isidorovým odchodem do ciziny. Terezka je přesvědčená, že už ji Isidor nemiluje, a proto odchází z domova a ne kvůli získání většího bohatství a tím získání její ruky. Po Isidorově odchodu se lesní víly zjeví a utišují Terezku.

Jasana: Nech ho jíti pošetilce,

Marnivého popudilce,

Jemuž ani domov, ani láska,

Není dosti silná páska,

Jenž se pouští slepě do cizin;

Však on bude litovat svůj čin.⁵¹

Také slibují Terezce, že jí ho přivedou zpátky a v cizích zemích na něj dají pozor, ale Terezka musí svou lásku dokázat, obětovat své tři vlasy (tři dny svého života) a vybrat jednu z lesních víl. Ta bude Isidora ochraňovat. Ovšem Isidor nesmí být v cizině Terezce nevěrný.

Kromě víl jsou ve druhém jednání v lese ukryti ještě cikáni číhající na své oběti, které by okradli. Jako první jde Isidor v doprovodu Dory. Za ním jde hned Šimon a Barnabáš se svou ženou. Voršila hned zpočátku zjišťuje, že cesta do ciziny není snadná.

Voršila: ...Vylákáte mě z domu, ukazujete mi holuba na střeše, jen abych vrabce z ruky postila – a teď se mám takhle světem potloukat?⁵²

Dostanou se do cikánské pasti, kam je dovedla cikánka Dora, v níž se proměnila lesní víla Jasana. Teď si chce Isidora vzít. Jeho slib vymění za životy ostatních. Isidor se však brání, nezapomněl na svou milou Terezku. Navíc zachrání všechny ostatní. Chce se obětovat. Cikánka je ohromena Isidorovým velkým srdcem a nakonec zajatce propouští.

⁵¹ Tyl, Lesní panna, str. 27 - 28

⁵² Tyl, Lesní panna, str. 37

Druhé jednání končí písní vystěhovalců, kteří se loučí s domovem a vydávají se vstříc nové zemi.

Do Ameriky zavítáme ve třetím dějství, kde se na scénu dostávají manželé Davisonovi a jejich kuchařka Betinka – lesní víla Jasana. Isidor je učitelem jejich syna. Již na začátku jednání je ale Isidor kárán. Paní Davisonové se nelíbí pohlavek, který dal jejímu synovi. Isidor začíná ztrácet nadšení, se kterým do Ameriky přišel a začíná si uvědomovat, že odchod z domova byla chyba.

*Isidor: (vypukne velmi rychle) [...] Já utekl z lůna starověkého otročení do svobodné Ameriky – jen abych mohl dělat, co srdce ráčí, zatím zde udělali ze mne tatrmánka! Na mou kuši, kdybych si nebyl tak pevně umínil, že tady musím štěstí dojit, já bych práskl už do bot.*⁵³

Po rozpravě s Betinkou si také začíná stýskat po české zemi, po jeho domově a začíná s Betinkou jednat o odjezdu z Ameriky. Betinka hledá spolucestujícího a Isidor někoho, kdo mu zaplatí cestu zpět.

Isidor: Ale dřív musí přijít do bryndy, nežli přijde k tomu poznání. Já bych si byl jakživ nepomyslel, že se mi bude po Čechách tak stýskat.

Betinka: To se děje v cizině každému, kdo má kousek srdce.

*Isidor: Ba; ale člověk to vidí teprve, když strčí hlavu do světa.*⁵⁴

Ani Isidorovu kamarádovi Barnabášovi se ženou Voršilou se nedaří dobře, už také okusili trpkou chuť svobodné Ameriky. Bydlí v chatrči, nemají peníze a trápí je hlad.

*Barnabáš: [...] Tady není žádná existence! A nebo kdybych se mohl navrátit zas domů – ty milý Bože! [...]*⁵⁵

Třetí jednání vrcholí v okamžik, kdy se všichni čeští přistěhovalci sejdou u Barnabášovy chatrče, na niž zaútočí indiáni.

*Polivokyta: Ha, tu je také hnízdo takových cizozemských dravců, co sem přitáhli přes daleké moře, aby naše lesy posekali, naši zvěř pobyli, naše domy popálil a nás do železa uvrhli! Běda jim!*⁵⁶

⁵³ Tyl, Lesní panna, str. 52

⁵⁴ Tyl, Lesní panna, str. 54 - 55

⁵⁵ Tyl, Lesní panna, str. 59

I přestože indiáni jsou ti, co útočí, nejsou zápornými osobami hry. Zde si můžeme povšimnout Tylova chápání vztahu k vlasti i u jiných národů. Kdy se indiány brání přistěhovalcům, protože ti chtějí změnit jejich rodnou zemi. Ovšem i tady se vyskytuje další významný prvek z Tylových dramát. Indiáni sice brání svou domovinu, ale na druhou stranu Isidor a jeho přátelé ji nepřišli zabrat a vládnout v ní. Jen chtěli najít nový domov.

Ve čtvrtém jednání se vracíme zpět do české vesnice, v níž se odehrával začátek hry. V okamžik, kdy venkovský šenkýř Kapoun žádá pana Závora o Terezčinu ruku, se Isidor vrací z Ameriky. Tereška je celá šťastná, ale starý Závora odmítá o sňatku milenců slyšet. Do vsi přichází tyrolská dívka Afra, za niž se vydává Lesana. Domlouvá Závorovi, aby dceři dal to, po čem její srdce touží, jen tak se může uzdravit a ať Isidorovi nezazlívá odchod do Ameriky. Svým návratem dokázal svou lásku jak svému domovu, tak i Terezce. Také dává Závorovi škatulku, v níž jsou ukryty tři šňůry zlatých perel.

Ani Barnabáš se ženou při svém návratu nezůstanou bez pomoci. Šimon, který s nimi byl v Americe, jim za ušetřené peníze koupí zpět hospodu.

Celá hra končí několika slovy z písně „Kde domov můj“.

Kde domov můj? Kde domov můj?!

Voda hučí po lučinách,

Bory šumí po skalinách,

V sadě skví se jara květ –

Zemský ráj to na pohled!

A to je ta krásná země –

Země česká – domov můj!⁵⁷

Myslím, že vhodnější slova k zakončení dramatu Tyl ani použít nemohl. Nic by nedokázalo lépe vyjádřit celou pointu hry. Česká země je krásná, ale hlavně je to náš domov, ze kterého by se člověk neměl stěhovat. Protože jinde se mu nikdy nepovede lépe. Jak praví přísloví: „*Všude dobře doma nejlíp.*“

⁵⁶ Tyl, Lesní panna, str. 64 - 65

⁵⁷ Tyl, Lesní panna, str. 81

6.6 TVRDOHLAVÁ ŽENA

Původní národní báchorka ve třech jednáních.

Tvrdohlavou ženu psal Tyl roku 1846, kdy měla být řešena nová ústava a také se schylovalo k revoluci roku 1848. Drama je tedy velmi úzce spjato s náladami doby. Tyl se v ní také dožaduje základních lidských práv a odsuzuje chování těch, kteří se zajímají jen o svůj prospěch. Kritické zaměření této hry dokazují i jména, která se v příběhu vyskytují – Hrdopyška, Vydřiduška, Jahelková, Zlatohlav, ... Tyl v nich používal bohatých metafor češtiny při tvorbě slov, používání jejich vícevýznamovosti.

Píseň: My pravíme lidu sláva!

on je pramen všeho práva,

privileje žádné straně,

jedna obec, jedny daně,

před zákonem všichni rovni,

krále svého vždy milovní:

to je první paragraf

v zlaté knize lidských práv []

[...]

nestrachuj se drábských hromů,

volně chod' a dělej spolky,

třebas i v to přišly holky:

to je druhý paragraf

v zlaté knize lidských práv.

[...]

svobodna buď řeč i víra,

nepokaž ji ouzka míra;

před Bohem jsme jedny děti,

žádné perle, žádné smeti:

to je třetí paragraf

*v zlaté knize lidských práv.*⁵⁸

I v této hře máme dvě hlavní postavy, bohatou mlynářku Jahelkovou a chudého učitelského pomocníka Pěnkavu, který je zamilovaný do mlynářčiny dcery Terezky. Obě postavy tu opět stojí v opozici, při čemž Jahelková je neústupná žena vládoucí pevnou rukou a neochotna uznat jiný názor za správný než ten její. Její vztah k vlasti zde není přímo určen. Pěnkava je líčen jako postava pozitivní s velkým srdcem, kde je místo jak pro vlast, tak pro Terezku. Řekla bych, že postava učitelského pomocníka má leccos společného s Tylovými názory. Pěnkava ve hře vyjadřuje demokratické myšlenky. Ve hře se projevuje jako vlastenec, který je ochoten pro lepší život ve své rodné zemi udělat vše. O tom svědčí i rozhovor Vydřidušky a Hrdopyšky, pánů panství v Krkonoších.

Vydřiduška: To je právě jádro hlouposti! České! Nač potřebují učitelský vůbec knihy – ale české! To je hloupost jako babylonská věž!

*Hrdopyška: Ah – on bude tedy jeden z těch bláznů, co si přezdívali vlastenců?*⁵⁹

V prvním jednání nás Tyl zavádí do říše kouzelných, nadpřirozených bytostí, a to do Zlatohlavovy zahrady. Zlatohlav je pán Krkonoš. Rozhodne se vstoupit po letech opět mezi smrtelníky a pomoci nějakému chlapci s nešťastnou láskou. Do cesty mu přichází učitelský pomocník Johannes Pěnkava, který se rozhodl odejít do světa právě kvůli nešťastné lásce. Zlatohlav ho přemluví, ať se vrátí do mlýna a své milé se nevzdává tak lehce. Pěnkavu jako vždy do mlýna pustí pomocná Madlenka, za což jí hrozí ztráta práce. Mlynářka je rozhodnutá dát Pěnkavovi ruku své dcery, ovšem za podmínky, že jí prokáže, jak Terezku miluje. Je přesvědčená, že Pěnkava toto nedokáže. Zlatohlavův hlas Jahelkovou varuje, aby svůj slib dodržela, jinak bude potrestána.

Zlatohlav se rozhodne na mlynářčin slib dohlížet zblízka, a tak se v přestrojení vydá do mlýna sám. Panímáma ho ovšem vyhazuje. Zlatohlav je tedy nucen ukázat svou sílu.

*Zlatohlav: Já vás naučím hrát s muzikanty – vy trpaslíci! (Zatočí holí; mlýn začne jít, dobytek bučí, pes vyje, kohout kokrhá a mezi to fučí vítr.)*⁶⁰

⁵⁸ Tyl, Tvrdohlavá žena, str. 53 - 54

⁵⁹ Tyl, Tvrdohlavá žena, str. 45

⁶⁰ Tyl, Tvrdohlavá žena, str. 38

Jahelková: (couvne na krok, ale nutí se do smíchu) Ah – hahaha, to se mi líbí, když takové holátko slepou náhodu za rohy popadá, aby ze sebe naposledy Librcouna udělal.⁶¹

Těmito slovy se Tyl dotýká problému germanizace. Problém germanizace je pro Tyla jako pro obrozence prosazujícího český jazyk velmi závažný. Zlatohlavova reakce tedy zní:

Zlatohlav: Librcoun se hněvá, matičko! A já vám radím – to jméno nevyslovujte; on ho nerad slyší. Ono se vetřelo Čechům do úst, když se jim vůbec cizozemčina do země vedrala a potom tak roztáhla, že jim samotným kus místa nezbylo. Ted' si ale začínají sklíčené oudy zase protahovat a cizí šlupky shazovat: a protož, matičko, jmenujte pána hor svých zase Zlatohlavem – jako to vaše babičky dělávaly.⁶²

První jednání je zakončeno rozmluvou Zlatohlava s jeho duchy, kteří jsou pověřeni hledáním mlynářčina muže. Utekl od mlynářky právě kvůli její panovačnosti a neústupnosti.

Druhé jednání se počíná na panském statku Hrdopyšky, jehož správcem je Vydřiduška. Zde se Pěnkava uchází o místo učitele. Páni mu ho dají, ale s podmínkou, že se ožení s jejích komornou. Pěnkava s díky odmítá, miluje svou Terezku. Ale i přesto se zpráva o svatbě Pěnkavy s komornou dostane až do mlýna. Musí zasáhnout Madlenka, která Terezce potvrdí nepravdivost této informace. Již v tuto chvíli Zlatohlav vyžaduje po mlynářce dodržet slib. Pro tu Pěnkavovo rozhodnutí není důkazem lásky. Zlatohlav a jeho duchové ji tedy ztrestají zapálením mlýna. Terezku na poslední chvíli zachraňuje Pěnkava, ale ani tento odvážný čin nepovažuje Jahelková za důkaz lásky.

Na začátku třetího dějství nás opět uvítá Zlatohlav, který se tentokrát zjeví samotnému Pěnkavovi, jenž se vydal do světa po požáru mlýna. Rozpráví s ním o paličatosti paní mlynářky. Zlatohlav tedy vymyslí ještě jednu zápletku, čímž by Jahelkovou mohl přesvědčit o síle Pěnkavova citu. Ale nejdřív mu to musí ještě ztížit, aby láska byla opravdu zasloužená.

Zlatohlav: Zmaťte mu kroky!

Divnými skoky

⁶¹ Tyl, Tvrdohlavá žena, str. 39

⁶² Tyl, Tvrdohlavá žena, str. 39

sved'te ho z cesty!

Musíme ho ještě trochu napálit,

*Než si bude moct stav pochválit!*⁶³

Dále se dostáváme do hospody, která patří Madlence a Jakobovi. Ti odešli od mlynářky po požáru mlýna, vzali se a začali hospodařit sami. Do hostince vchází žid Ezechiel s Pěnkavovou krosnou. Dostává se do potyčky s rychtářem Loukotou.

Loukota: A tohle je otázka! Copak je to: židovské lichvářství a šmejd? Co je to křesťanské pijavky? Rozumíš-,

*Ezechiel: Dovolte dobrý muži! Jsou-li židé lichváři – pijavky atd. – doufám, že nebyli k tomu zrozeni – ale (velmi jemně) vy jste je tím snad udělali.*⁶⁴

*Ezechiel: Nerozumíte mu? Nevíte, co to znamená, když celý národ, při němž přece Hospodín býval od počátku – když ten národ musel do všech končin světa a tolik nenašel, aby byl své hlavy uschoval.*⁶⁵

Zde se vyslovuje Tylova láska k domovu. Tyl domov nikomu neupíral, uznával každý národ a nepodněcoval výboje proti jiným národům. Spíše se snažil o to, aby si všichni lidé byli rovni bez ohledu na národnost či vyznání a žili v míru. Nechtěl ani tak prosazovat české vlastenectví, spíše mu šlo o to, že jeden národ by neměl být pod nadvládou druhého, což se právě v českých zemích dělo. Čechy jsou zemí slovanskou a tou by podle Tyla měly také zůstat. Proto se staví proti germanizaci.

Loukota ve hře vystupuje tedy jako záporná osoba, protože nectí jiné. Svobodu by chtěl jen pro sebe, ale vládnout druhým by chtěl také. K židovi Ezechielovi se nevyslovuje zrovna přátelsky.

*Loukota: Ba bohužel! Člověk s reputací nebude moct pomalu ani vyjít. Hled'te tedy alespoň, abyste takhle do každého koutu nějaký stolek postavila – nebo rozdíl musí být – to přeci nahlídnete. Co? Jeden musí trkat, druhý musí snášet – pro dal Pán Bůh rohy jenom volovi. (Odejde s Kohoutkem).*⁶⁶

⁶³ Tyl, Tvrdohlavá žena, str. 75

⁶⁴ Tyl, Tvrdohlavá žena, str. 80

⁶⁵ Tyl, Tvrdohlavá žena, str. 81

⁶⁶ Tyl, Tvrdohlavá žena, str. 83

Do hospody přijde také mlynářka s Terezkou. Jahelková si opět stěžuje na Pěnkavu. Nejdříve jim chtěl prý pomoci, chodit s nimi po vesnicích a prodávat zboží, ale najednou utekl i s tím nejlepším zbožím. Madlenka si ovšem vzpomene na krosnu, kterou ji donesl starý žid. Jahelková ji ihned poznává, je jejích. A také se dívkám přizná, proč nevěří chlapeckému pokolení.

V poslední části do hostince přichází také Zlatohlav s přítelem Nožejčkem, v němž Jahelková poznává svého muže. Ten jí vypoví, proč ji před lety opustil. Mlynářka konečně vidí své chování i díky Madlence, která sehraje divadlo a hubuje svému muži Jakobovi.

V úplném závěru se v hospodě objevuje také Pěnkava a konečně dostává Terezčinu ruku. Jahelková Terezce vypoví, kdo je její otec. Proto už o dívčině ruce nerozhoduje sama.

Hra končí Zlatohlavovými slovy „změkla žena tvrdohlavá“⁶⁷ a Zlatohlavovým dárkem na památku „[...]je viděti mlejn znova vystavený pod horami krkonošskými.“⁶⁸

⁶⁷ Tyl, Tvrdohlavá žena, str. 104

⁶⁸ Tyl, Tvrdohlavá žena, str. 104

7 ZÁVĚR

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo nalezení prostoru ciziny a domova v dramatech Josefa Kajetána Tyla. Jakým způsobem Tyl tyto prvky viděl a do jaké míry jsou spojeny s jeho osobou.

Při tvorbě práce jsem vycházela z Tylova života, v němž jsem se snažila najít důvody ovlivňující Tylovo vnímání domova a ciziny a vztah, který k nim měl. Ten se poté projevuje v jeho dílech.

V první kapitole se tedy věnuji Tylovým vlasteneckým počátkům. Toto jeho uvědomování souvisí i s narůstající oblibou divadla. V působení u divadla Tyl spatřoval cestu, jak předat své myšlenky českému národu.

V následujících kapitolách se tedy věnuji Tylově divadelní kariéře, jsou jimi Tyl organizátorem, dramatikem a hercem. V kapitole „Tyl Organizátorem“ se zabývám divadelními společnostmi, jimiž Tyl prošel. Nejvýznamnější úlohu přikládám divadlu Kajetánskému, jež Tyl s několika dalšími dobrovolníky založil. Hlavním důvodem k založení byla touha po ryze české divadelní scéně. Divadlo bylo sice po několika málo letech zavřeno, ale zanechalo důležitou stopu v českých dějinách, díky které si český národ uvědomil důležitost českého divadla. O necelých 50 let déle bylo založeno Národní divadlo. Ve třetí kapitole s názvem „Tyl dramatikem“ se věnuji jeho nejvýznamnější hře, Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka. Z níž jsem vybrala nejdůležitější píseň českých dějin a to českou hymnu – Kde domov můj. Rozebírám její obsah z hlediska vlasteneckého významu, a proč právě tato píseň byla zvolena hymnou. Čtvrtá kapitola, jak už název napovídá, je věnována Tylovým hereckým výkonům, jejichž hodnocení je velmi rozporuplné.

Obsahem páté kapitoly je rozbor jednotlivých dramát – Jiříkovo vidění, Strakonický dudák, Paličova dcera, Paní Marjánka matka pluku, Lesní panna a Tvrdohlavá žena. Mým úkolem bylo konfrontovat vztah hlavního hrdiny k jeho rodnému domovu a cizině a dále hledat prvky domova a ciziny vyskytující se v dílech.

Tyto rozborů pro mě měly obrovský přínos, už jen ve čtení děl. Dozvěděla jsem se, co vše může autor do tvorby ukrýt. Není to jen pouhý text složený ze slov, ale je plný náznaků či skrytých významů. Také jsem zjistila důležitost vztahu autor – dílo. Nikdy jsem neměla ponětí, kolik ze sebe autor přenesl do tvorby. A v neposlední řadě jsem obohacena

o neskutečnou spoustu informací z Tylova života, který se tedy velmi liší od mé představy, kterou jsem si odnášela z hodin českého jazyka na základní škole.

8 RESUMÉ

In my thesis I focus on the area home and abroad. My main objective is to find out why these elements for the J.K. Tyl so important. As evidenced by their frequent use in his works.

In the first part is devoted to Tyl's life, but is not pursuing a purely biographical data. My attention is more on the situation and moments that influenced Tyl's relationship to home and a foreign land. Among these include the father's narrative about personalities in Czech history.

The next section I discuss the various dramas. I deal in detail five major theater games, especially because it is the most visible parts of Tyl's relationship to home and foreign countries. In most dramas Tyl describes home and Czech people very well. In contrast, describes abroad as a place of unpredictable, treacherous and full of danger.

In the dramas can also watch Tyl's attitude toward patriotism. Even though the dramas focuses on the Czech environment, do not hold only in the Czech patriotism. Patriot is anyone who honors their country, whether it's Czech, American, Italian or Turkish.

The Tyl's attitude toward patriotism is quite evident that the home was for him an irreplaceable part of life, because he should go back home where he were in love and also with love expected. He did not make the problem go abroad to learn and to know about different cultures.

9 SEZNAM LITERATURY

BLAHNÍK, V. K.: *J. K. Tyla had z ráje*. Umění lidu 1950.

HÝSEK, M.: *J. K. Tyl*. Prah, Mánes 1926.

KAČER, M., OTRUBA, M. (1959): *Josef Kajetán Tyl*. Praha, Orbis 1959.

STREJČEK, F.: *Tylovo životní drama – K 75. výročí básnickovy smrti*. Praha, Český čtenář 1932.

TURNOVSKÝ, J. L.: *Život a doba Josefa Kajetána Tyla*. Praha, A. Hynek 1892.

TYL, J. K.: *Jiříkovo vidění*. Praha, Orbis 1953.

TYL, J. K.: *Lesní panna aneb Cesta do Ameriky*. Praha, Osvěta 1951

TYL, J. K.: *Paní Marjánka matka pluku aneb Ženské srdce*. Praha, Nakladatel František Švejda

TYL, J. K.: *Povídky historické a dramata*. Praha, Nakladatelství Jan Voves

TYL, J. K.: *Strakonický dudák aneb Hody divých žen*. Praha, Orbis 1955

TYL, J. K.: *Tvrdohlavá žena*. Praha, Orbis 1954

ZDENĚK, Z. Š.: *Politický význam J. K. Tyla*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1963